

**UNIVERZITA PARDUBICE
FAKULTA RESTAUROVÁNÍ**

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

- 1. ČÁST - PRAKTICKÁ**
- 2. ČÁST - TEORETICKÁ**

MICHAELA CARANOVÁ

2011

UNIVERZITA PARDUBICE

Fakulta restaurování

Jiráskova 3, 570 01 Litomyšl

E-mail: dekanat.fr.@upce.cz

2. ČÁST - TEORETICKÁ

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Hrací karty v českých sbírkách

Vypracovala: Caranová Michaela, Ateliér restaurování papíru, knižní vazby a dokumentů

Pedagogický dozor: Mgr. Jiří Kaše, Katedra humanitních studií

2011

Univerzita Pardubice
Fakulta restaurování
Akademický rok: 2010/2011

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Michaela Caranová**
Osobní číslo: **R07012**
Studijní program: **B8206 Výtvarná umění**
Studijní obor: **Restaurování a konzervace papíru, knižní vazby a dokumentů**
Název tématu: **Praktická:Restaurování knihy Continuatur Protocolum Almae Provincie S.Wenceslai DM Ord. Min. SPFrancisci, Reform**
Zadávací katedra: **Ateliér restaurování papíru, knižní vazby a dokumentů**

Z á s a d y p r o v y p r a c o v á n í :

Praktická část: Komplexní restaurování (tj. restaurování knižní vazby i knižního bloku) Akt kapituly kongregací České františkánské provincie s inventárním číslem ŘF - PRAHA 69, která je součástí sbírky Národního archivu v Praze a uložena je na detašovaném pracovišti na Mladě Horákové, Praha 6 Odborný garant praktické části je BcA. Radomír Slovík Teoretická část, jejíž název je: Hrací karty v českých sbírkách. Tématem bakalářské práce bude specifický obor výtvarné kultury, totiž hrací karty. Podáte stručný výklad k historii hracích karet a typů karetních her. Dohledáte co největší množství jejich exemplářů v českých sbírkách, se zvláštním zřetelem k hracím kartám do 17. století. Provedete podrobný soupis jednotlivých souborů, jejich popis a dokumentaci. Práci doprovodíte obrazovou dokumentací dohledaných souborů. Garant teoretické části: Mgr. Jiří Kaše

Rozsah grafických prací:

Rozsah pracovní zprávy:

Forma zpracování bakalářské práce: **tištěná**

Seznam odborné literatury:

Praktická část: -Rajnišová, Anna., Bakalářská práce. Textilní vazba v knižní vazbě. Litomyšl 2002 -XII. Seminář restaurátorů a historiků Praha 2003, Železobalové inkousty a koroze. Hana Paulusová -XIII. Seminář restaurátorů a historiků Třeboň 2006. Průzkum památek metodou rentgenfluoresbenční analýzy. Tomáš Čechám, Tomáš Trojek, Ivana Kopecká, Ladislav Musílek -Benjamin Bartl. Diplomová práce ? Využití alfa amylázy při konzervaci papíru ? studium problému přístupnosti substrátu -Ďurovič Michal a kolektiv. Restaurování a konzervování archiválií a knih. Paseka 2002 -Textil v muzeu barvířské a tiskařské textilní techniky. Technické muzeum v Brně 2008 -Textil v muzeu identifikace historického oděvu a textilií. Technické muzeum Brně 2008 **Teoretická část:** -Hermann Ignát, Před 50 lety, drobné vzpomínky na minulost, 1925 -Honl Ivan, Z minulosti karetních her v Čechách, Praha 1947 -Jan Jandourek, česká mozaika ,National Geographic podzim 2009 -Kneidl Pravoslav, Česká lidová grafika v ilustracích novin, letáků a písniček, Praha 1983 -Osmata Vojtěch, Slavomír Ravik, Velká kniha karetních her, Praha 2000 -Osmata Vojtěch, Slavomír Ravik, Hráči-karty-karetní hry, Praha 1969 -Osmata Vojtěch, Slavomír Ravik, Karty, hráči, karetní hry, Praha 2005 -Ottův slovník naučný, Paseka, Praha 1998 -Svátek František, Hrací karty v Praze: Karty a kartáři v Praze 16. ? 20. století, Praha 1989 -Štáhlavský Zdeněk, Hrací karty z druhé strany, Praha 1989 -Teyssler, Kotyška, Technický slovník naučný, díl VI., Praha 1931 -Winter Zikmund, Řemeslnictvo a živnosti XVI. věků v Čechách, Praha 1909 -Winter Zikmund, Dějiny řemesel a obchodu v Čechách v 14. a 15. století -Zíbrt Čeněk, Z her a zábav staročeských, 1889

Vedoucí bakalářské práce:

Mgr. Libuše Holakovská

Ateliér restaurování papíru, knižní vazby a dokumentů

Datum zadání bakalářské práce: **30. října 2010**

Termín odevzdání bakalářské práce: **15. srpna 2011**

Ing. Karol Bayer
děkan

L.S.

BcA. Radomír Slovík
vedoucí ateliéru

V Litomyšli dne 5. května 2011

Prohlašuji:

Tuto práci jsem vypracovala samostatně. Veškeré literární prameny a informace, které jsem v práci využila, jsou uvedeny v seznamu použité literatury.

Byla jsem seznámena s tím, že se na moji práci vztahují práva a povinnosti vyplývající ze zákona č. 121/2000 Sb., autorský zákon, zejména se skutečností, že Univerzita Pardubice má právo na uzavření licenční smlouvy o užití této práce jako školního díla podle § 60 odst. 1 autorského zákona, a s tím, že pokud dojde k užití této práce mnou nebo bude poskytnuta licence o užití jinému subjektu, je Univerzita Pardubice oprávněna ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložila, a to podle okolností až do jejich skutečné výše.

Souhlasím s prezenčním zpřístupněním své práce v Univerzitní knihovně Univerzity Pardubice (pobočka FR Litomyšl).

V Pardubicích dne

Caranová Michaela

Poděkování

Zde bych chtěla poděkovat vedoucímu své práce panu Mgr. Jiřímu Kašemu, který se uvolil k vedení práce a umožnil mi tak se zabývat tímto tématem. Dále bych ráda poděkovala všem, kteří mi poskytli informace a umožnili mi nahlédnout do svých sbírek.

Jmenovitě:

PhDr. Veronika Procházková	Vedoucí oddělení rukopisů a starých tisků – Národní knihovna
Mgr. Veronika Rákocy	Oddělení rukopisů a starých tisků – Národní knihovna
Mgr. Rostislav Krušínský	Kurátor sbírky – Vědecká knihovna Olomouc
Ing. Benjamin Bartl	Restaurátor, vedoucí restaurátorů – Národní archiv Chodovec
Marie Svaková	Dokumentátorka, UH SZMO
Ing. Jaromír Kubů	Kastelán hradu Karlštejn
Bc. Lukáš Kunst	Vedoucí oddělení návštěvnického provozu a správy, zástupce kastelána hradu Karlštejn
Mgr. Jan Pařez Ph. D	Kurátor rukopisné sbírky Strahovské knihovny
Mgr. Martin Halata	Vedoucí archivu, Pražský hrad
Martina Hůlková	Archiv Pražského hradu, badatelna
Josef Matiašek	Archeolog - Archeologický ústav AV ČR Praha
Mgr. Jana Kunešová	Kurátorka grafické sbírky oddělení starších českých sbírek – Národní muzeum
Mgr. Jana Bělová	Kurátorka historických sbírek – Muzeum hlavního města Prahy
Mgr. Adin Ljuca	Technická národní knihovna – kurátor starých tisků
Mgr. Iva Prokešová	Knihovnice Studovny Památníku Národního písemnictví
Mgr. Michaela Ulrychová	Vedoucí SOA badatelka Třeboň
Mgr. Anna Kubíková	Vedoucí SOA badatelka Český Krumlov
Mgr. Stanislava Nováková	Vedoucí SOA Jindřichův Hradec
PhDr. Daniel Kovář	SOA archiv České Budějovice
Mgr. Jindřiška Mošenská	Ředitelka SOA Písek
Dr. Markéta Mercová	Historička, Muzeum Kroměříž
Mgr. Martina Matuszková	Ředitelka, SOA Plzeň-sever

Abstrakt:

Tato práce je věnována hracím kartám, na které se v dnešní době pozapomíná. Je to jedna kapitola z našich dějin, která pomalu, ale jistě upadá do pozadí. Dnes je již jen několik odborníků, kteří se tímto tématem zabývají, a většina lidí považuje hrací karty jen za formu zpestření volného času. Má práce je zaměřena na sady karet, dochovaných v našich sbírkách, speciálně do 17. století. Chtěla bych se také v práci věnovat historii a výrobě karet a některým hrám. Součástí práce je také seznam dohledaných karet v našich sbírkách v podobě tabulky s fotografiemi.

Abstract:

This work is devoted to playing cards sets which are in these time forgotten. It is one chapter in our history who slowly fading. Today there is only a few specialists who are dedicate to those subjekt and majority of people consider playing cards only as form of entertainment. My work is focus on sets of cards in our collection, specially to 17. century. I would also like to dedicate history and production of the cards and some of the games. Part of my work is list of tracen back cards in our collection, in tables form with photographs.

Obsah:

Úvod	9
Původ hracích karet.....	10
Rozdělení hracích karet.....	12
Vývoj úpravy karet.....	16
Hrací karty a jejich rub.....	18
Hrací karty v Evropě.....	20
Hrací karty na českém území.....	24
Výroba hracích karet.....	28
Novodobá výroba hracích karet.....	29
Malíři, kartýři, tiskaři karet.....	31
Výrobci hracích karet.....	34
Kolkování a cla.....	38
Karban a karbaníci.....	39
Hry v karty.....	41
Tabulka s názvy karetních her.....	42
Hrací karty v našich sbírkách.....	45
Závěr.....	62
Seznam použité literatury.....	63
Přílohy:	64
Seznam příloh	
Seznam tabulek hracích karet	
Tabulky hracích karet v našich sbírkách	

Úvod:

Z historie se nám dochovalo celkově méně informací, než bychom si přáli. Vzhledem k tomuto faktu je obdivuhodné, že tak malé věci – papírky se nalézají v našich archivech a knihovnách. Je pravda, že těch nejstarších je velmi málo – daly by se spočítat na prstech jedné ruky, ale i tak je to úžasné.

Hracím kartám podlehl nejen chudý, robotný a poddaný lid, ale také bohatí měšťané, šlechtici a panovníci. Tato skutečnost dává kartám ojedinělou vlastnost: mohli je vlastnit a „používat“ všichni lidé bez ohledu na to, zda uměli číst a psát. Vše nasvědčuje tomu, že jim propadlo skutečně mnoho lidí a karty jsou i přes všechny zákazy a nařízení lákadlem dodnes. Provedení a jejich výroba se sice velmi změnila, ale jejich duch stále zůstává.

Stejně jako dnes byli lidé ochotni a schopni vsadit a prohrát všechn svůj majetek. Postupně se z karet ztrácí jednoduchost a jistý primitivismus. Dnes většina her vyžaduje určitý důvtip, předvídavost a taktizování. Ve hře člověk nachází vzrušení, tudíž většina lidí, kteří hraní podlehl, nedovede popsat pocity při hře, která dokáže změnit jejich osud – výhrou či prohrou.

Bohužel, i když mají ďáblový obrázky velmi zajímavou historii, je velmi těžké nalézt v našich knihovnách a archivech informace, které by se jich týkaly. U nás je jen hrstka historiků, kteří se tímto tématem zabývali a zabývají. Oproti tomu v Německu nebo Anglii mají obsáhlé seznamy literatury, týkající se hracích karet. Můžeme se jen dohadovat, proč tomu tak je a co zapříčinilo mezeru v našich regálech.

Hrát karty mě naučil můj děda a povídal mi u toho vymyšlené příběhy. Dědeček byl vášnivým amatérským hráčem, ale také se občas do hry vloudily nějaké ty „drobné“. Jednou jsem se ho zeptala, jak je vlastně hraní karet staré. A tím začal můj zájem o hrací karty vůbec.

Vzhledem ke všem těmto skutečnostem jsem se rozhodla napsat tuto práci.

Původ hracích karet

O hraní karet a samotných hracích kartách je mnoho legend. V některých pramenech je jejich původ připisován antickému filozofovi Chilanovi, který prý karetní hru považoval za jeden z prostředků, jak chudina zapomene na svoji bídu. Další pramen spojuje se vznikem karet boha Merkura, který je na starých evropských kartách často zobrazován, a karty jsou považovány za jeho dar lidstvu.

Další legenda hovoří o tom, že karetní hra vznikla ve chvílích nudy při obléhání Tróje. Motiv krásné Heleny se však na žádném karetním listu nedochoval. Tato legenda se uvádí i v souvislosti se vznikem dalších her – dámy a v kostky.

Podle další verze dala vyrobit první hrací karty na plátky kůže krásná princezna unesená loupežníkem. Svedla ho do hry v karty a on jí za to dal svobodu.

Většina teorií umísťuje původ karet na východ – Čína, Persie, Indie, Japonsko, Korea nebo na Arabský poloostrov. Podle podložených informací se místa vzniku zužují na Čínu, Indii a Arabský poloostrov. Existují záznamy z kronik, že císař Mu-tsung hrál na nový rok 969 dominové karty se svými ženami.¹ Otázkou je, jak moc byly tyto karty podobné kartám, které známe dnes. Samotný název napovídá, že karty mohly být velice podobné klasickému dominu. Nelze přehlédnout souvislost vzniku karet s prvními papírovými bankovkami, které vznikly v Číně v letech 618 – 907.²

„Karty odvozené z čínských bankovek se nazývají Kwan P'ai a skládají se ze tří barev: mince, šňůra mincí a třetí myriády šňůr mincí. Každá karta s určitou řadou či šňůrou mincí představovala vyobrazenou hodnotu. Poté, ve třetí řadě, se zobrazovaly figury ze starých čínských bájí spolu s hodnotami od 10 do 90 tisíc. Každá barva obsahovala 9 karet = dohromady 27 listů. Tři zvláštní listy doplňovaly sadu do 30 listů – bílá a rudá květina spolu se „starou tisícovkou“. Celá hra Kwan

¹ Literatura: Voít Petr, Encyklopedie knihy

² Literatura: Osmata a Ravik, Velká kniha karetních her

P' ai dohromady obsahovala tyto sady po třiceti kartách ve čtyřnásobném vydání, takže celkem 120 listů.

Jižní Čína posléze přidala čtvrtou barvu, a to desítky myriád šňůr mincí, a tím se celá hra přiblížila evropské podobě.³

Patrně nejstarší nalezená karta světa pochází právě z Číny z 11. století. Karta pochází ze hry zvané „rudá květina“, objevila ji vědecká expedice u Turfanu v čínském Turkestánu roku 1905.⁴

V záznamech saracénských kronik (Arabský poloostrov) nalézáme zmínky o staroindické šachové hře, která, jak se domnívá D. Hoffman, byla předchůdcem hry v karty. Jednalo se o čtyřstrannou stolní hru, kde jednotlivé strany byly barevně rozlišené. Tahy byly určovány hodem dvou kostek.⁵

Další zajímavostí, která se váže ke vzniku karet, je například zobrazení opičího boha Hanumana (syn nymfy a boha vína – čtyřruký), který byl zpodobňován se čtyřmi symboly v rukou – pohár, meč, kruh a žezlo. Toto vypodobnění přímo vybízí ke srovnání s podobou symbolů z evropských karet.⁶

Na počátku svého zrodu byly karty nazývány *naibe*, pojem se dodnes užívá ve Španělsku. Název souvisí s ikonografií karetní hry. Slovo *naibe* znamená v egyptské arabštině vojenskou hodnost, podobnou evropské hodnosti maršála. Tento fakt lze simulovat na střetu dvou a více armád, a takto jsou chápány i základy her s kartami. Bojují proti sobě maršálové a jejich vojska. Až později se hra přizpůsobila evropskému prostředí v podobě přetvoření maršálů na „spodky“ a „svršky“.

³ Tuto informaci uvádějí ve své knize Osmata a Ravik, Velká kniha karetních her str. 21.

⁴ Informace pochází z literatury Osmata, Ravik – Karty, hráči, karetní hry, Praha 2005 str. 21

⁵ Podle literatury Hájková Michaela

⁶ Literatura: Osmata a Ravik, Velká kniha karetních her

Rozdělení hracích karet

Většina odborníků na hrací karty popisuje základní pojetí každé karetní hry jako boj mezi soupeři. Dvě až čtyři vojska, označená symboly, mají svého krále, důstojníky a prosté vojáky, zápolí mezi sebou, a to v několika různých kombinacích: každý s každým nebo dvě proti dvěma atd.

Všechny známé a obvyklé hry se odvozují od tří základních druhů karet pocházejících z Evropy. Mezi tyto tři druhy karet patří německé, italské a francouzské karty.

Všechny tři druhy karet mají stejné hodnoty, které se rozdělují na čtyři různé základní znaky – barvy. Počet hodnot i počet listů se liší. Naproti tomu obraz (grafická či umělecká výzdoba) se při pozorování vývoje hracích karet po tak dlouhou dobu příliš neliší, což je podivuhodné.

Samostatnou kapitolu pak tvoří taroky.

Německé karty:

Celkem čítají 32 listů, mají čtyři barvy: červené – srdce, kule – bubny (často se zobrazují rolničkami), zelené – listy a žaludy. Každá z nich má po osmi listech (eso, král, svršek – filek, spodek, desítka, devítka, osmička a sedmička. Tato podoba je považována za základní. V našich zemích jsou tyto karty známé pod označením „mariášky“.

V jižním Německu se občas objevuje ještě šestka (celkem 36 karet), ale u nás se tato variace moc nevyskytuje. Některé dochované karty dokládají mnohem větší číselnou stupnici. Od dvojky do desítky – typ duas, od jedničky do desítky A – typ as. Z jedniček a dvojek se postupně stávají tzv. esa a znaky se přesouvají na pravý nebo levý horní roh. Až po třicetileté válce se systém ustálil na základní, nám známou podobu. Na počátku 19. století vznikají regionální varianty. Za vlády Habsburků se začínají používat dvouhlavé karty, rozdělené v půlce a zrcadlově obrácené. V českých zemích se ale většinou používají karty jednohlavé. Výroba karet byla

v Linci, Štýrsku, Vídni a v Teplicích – Gabriel Schmidt se ve druhé polovině 18. století proslavil pražským vzorem, používaným dodnes s malými změnami.

Druh německých karet umožňoval grafikovi a umělci mnohem více prostoru a volnosti pro své vyjádření. Rozměry karet nebyly dány.

Německé karty se dále rozdělují podle rozměrů a obrazů. Mezi lidmi jsou nejznámější tzv. stukely – typ z Norimberka, nebo tzv. ansbacher.

Vznik karet typu stukely datoval H. Rosenfeld roku 1958 do poloviny 16. století. Jako charakteristický znak mají žaludskou dvojku (daus) s vyobrazením jednorožce se stuhou. Dalším znakem je erb se zkříženými kladivy – poukazuje na vznik v hornickém prostředí.

Typ ansbacher je širší, téměř čtvercového rozměru. Jejich výhodou je nižší cena vzhledem k menším výrobním nákladům.

Dalším oblíbeným typem jsou karty s vyobrazením lva na žaludské dvojce (pocházející převážně z 16. století). Tento typ karet byl oblíben pro svou jednoduchost hlavně u nižších stavů a prostých lidí.

Italské karty:

Známe také pod názvem „špády, trapulírky, lancknechty“. Mají čtyři barvy po devíti listech, celkem 36 listů. Barvy jsou: hole (bastoni – baštony), peníze (denari), číše (coppi – kopy) a šavle (spade – špády). V hodnotách se rozdělují na eso, (asso), král, raval (cavalier – cavalo), chlapec vulgo kluk (fante), desítka, devítka, osmička, sedmička a dvojka (dó).

V českých zemích se hrály až od 17. století. Vyráběly se také v Praze. Dochované exempláře jsou ale až z konce 18. a 19. století. Výrazným znakem italských karet jsou zkřížené hole a meče ve středu karty (meče jsou nebo nejsou zahnuté, záleží na místa používání). Jako vzor pro meče sloužily indické hole.

Tyto karty nebyly ilustrované, jediné možné zdobení bylo na kování mečů či penízů. Značka umělce bývá umístěna na stuze karty baštonové barvy. Karty byly u nás

celkem oblíbené, svědčí o tom i česká produkce a zmínky v literatuře. V polovině 19. století tyto karty upadají a do popředí zájmu se dostávají karty francouzského typu.

Francouzské karty:

Tento typ karet vynikal vysokým počtem listů, který čítal na 52 listů (každá barva měla 13 listů). Barvy byly rozděleny takto: srdce (coeur), kostky (carreau, kára, diamanty), kopí (pique) a křížky (trotle, trefy), jednotlivé hodnoty následovaly pak za sebou eso, král, dáma, chlapec, deset, devět, osm, sedm, šest, pět, čtyři, tři, dva.

Další kombinací byly karty nazývané pikety (piruet), kde chyběly listy od šestky do dvojky.

Tento druh hracích karet se rozšířil v Evropě velice rychle. Postupem doby s těmito kartami hrála především vyšší společnost. Karty pro velký počet listů umožňovaly širokou škálu her. Patřily mezi ně i ty nejsložitější, které hrávala hlavně šlechta. Dnes patří mezi nejrozšířenější karty na světě.

Taroky:

Taroky tvoří samostatnou kapitolu hracích karet. Karty v počátcích sloužily ke hře zvané taroky a později byly nositeli významu a výkladu. Někteří teoretikové tajných věd okultizmu 18. století hledali v tarokových kartách staroegyptský, indický či cikánský původ a vkládali do obrazových symbolů mystický smysl. Jsou známé tzv. velké taroky, kde se užívají italské barvy (Marseillský tarot), anebo velké taroky s francouzskými symboly barev. V Rakousku, Německu a u nás se vyráběly především velké taroky s početními kartami a figurami s neutrálnějšími francouzskými symboly barev.

Velké taroky obsahují: 52 karet, 22 vlastních taroků – trumfů označených římskými číslicemi, skysa (harlekýna) a 4 kavaly, kteří se řadí mezi dámu a kluka. Celkem je to 78 listů.

Barva:

Karetní barvy se ustálily kolem roku 1500 a poté se jen měnilo jejich provedení.

Německé karty

Církev = srdce

Měšťanstvo = list

Rolník = žaludy

Šlechta = rolnička

Italské karty

Církev = pohár

Armáda = meč

Obchodník = mince

Sedláci = kyj

Francouzské karty

Církev = srdce

Aristokracie = pique

Sedláci, chudoba = kříže

Šlechta, bohatý = kára

Německé karty	 Srdce	 Listy, zelený	 Žaludy	 Kule, rolničky
Italské karty	 Pohár	 Meč	 Mince	 Kyj
Francouzské karty	 Srdce	 Kopí, pique	 Kříže	 Kára, diamanty

To jsou základní tvary, které se vyskytovaly. Neznamená to však, že jednotlivé znaky vypadaly všude stejně, vždy záleželo na výrobci či objednateli, který si mohl sám určit podobu jednotlivých barev. V zásadě se ale podoba měnila jen minimálně.

Vývoj úpravy karet

Většina karet i jejich hodnot se postupně vyvíjela, tak jak je jim přirozené. Král a královna mají svůj význam stejný v kartách i ve společnosti. Spodek a svršek se dají vyložit jako vojevůdcové, kteří vedou armádu, a mohou měnit průběh hry. Karta eso nemá však přirozené vysvětlení.

V nejstarších dobách byl král tou nejvyšší kartou, ale od 2. poloviny 15. století se důraz začal klást na nejnižší kartu, a ta dostává název eso (jedna). Tato karta s hodnotou jedna se nejvíce uchytila ve francouzských kartách. Zde ji lze použít více způsoby, buď jako nejvyšší kartu (eso) nebo jako nejnižší (jedna). V německých kartách je eso karta s hodnotou dva a používá se jako nejvyšší karta. Termín eso pochází z latinského „as“ což znamená nejnižší jednotku.

Postupem doby docházelo k inovacím na karetní půdě. Jednou ze změn v 19. století bylo umístění barev na rohy karet. Dříve bylo nesnadné karty držet a mnohdy bylo zapotřebí obou rukou. Tato změna usnadnila hraní a stala se pro hráče mnohem pohodlnější. Na rozích byly umístěny nejenom jednotlivé barvy, ale také hodnoty karet. Hráč tak mohl přesně vidět, co drží v rukou.

Další změnou byla podoba obrazu. Karty se začaly vyrábět dvouhlavé, tudíž je nebylo nutné otáčet a nezdržovala se tím hra. Tato změna s sebou však nesla požadavky na zjednodušení grafických prvků především u figur tak, aby byla karta přehledná.

Co se týče samotného obrazu hracích karet, první karty tvořily zvířecí, rostlinné nebo figurální motivy, které se objevují v iluminacích a droleriích. Tématem byly různé lovecké výjevy, turnaje, štvance, hony anebo fantaskní zvěř v boji.

S vynálezem knihtisku se postupně přecházelo na tisk hracích karet. Obrázky se tak staly snadněji reprodukovatelné a samozřejmě finančně dostupnější. Objevovaly se různé erby, výjevy událostí, bitvy či figurální motivy. Složitost a propracovanost se odvíjí od majetnosti objednavatele. Čím bohatší objednavatel, tím náročnější a detailnější provedení a naopak.

Zprvu byly hrací karty luxusním zbožím, ale postupem doby a vývojem techniky se stávaly dostupné také pro střední a chudé vrstvy obyvatel. Podle toho se také rozlišovaly obrazy na hracích kartách. Chudší obyvatelé si kupovali karty s lidovými motivy, venkovskou tematikou či pranostikami. Bohatí si nechávali dělat honosnější obrázky, např. slavnosti, historické události, rodinné motivy aj.

Bohužel, z těchto karet „na objednávku“ se nám dochovalo méně než málo, a tak jsou tyto informace převážně písemného charakteru.

Hrací karty a jejich rub

Hrací karty se vyráběly a vyrábějí tak, aby z jedné strany (rubu) byly všechny stejné a nebylo je možné rozpoznat. U nejstarších karet se můžeme jen domnívat, jak vypadala zadní strana. V historii se vždy kladl důraz na líc, čili obrázky a symboly. Zadní část byla většinou prázdná, ovšem pokud nebyla výzdoba rubu přáním objednavatele.

Karty, které se nám dochovaly nebo o kterých máme záznamy, byly vyráběny s bílou rubovou stranou. Postupně si hráči karet vynutili potištěnou či pomalovanou reversovou stranu, aby se zabránilo ušpinění. Snažili se tím také docílit jednotného a estetického vzhledu karet. Dalo se tím určit, do které sady karty patří, případně komu patří, a prodloužila se jejich trvanlivost. Neprosvítání znaků se docílilo vrstvením papíru.

Ke zdobení rubu se přistupuje od 16. století, kdy se začínají na zadní straně objevovat drobné jednobarevné geometrické, heraldické nebo rostlinné ornamenty. Podle toho, jak se objevují a používají nové techniky tisku nebo výzdoby papíru, se mění i podoba a propracovanost rubu hrací karty. Koncem 16. a na počátku 17. století se objevuje mramorový papír, což obnáší nanášení barvy v kašovitém stavu na škrobový papír. Barva se nanášela štětcem, peříčkem, knoflíčkem nebo prsty a tímto papírem se podlepoval rub archu.^{Obr 1;2}

Na počátku 18. století vznikl plošný mramorovaný revers, vyráběný převážně ručně, houbou namočenou v barvě. Byly jednobarevné jako zelené, červené, fialové, oranžové, hnědé aj.

S příchodem 19. století se mění tvář výzdoby. U luxusních karet nacházíme charakteristický „bodový“ vzor^{Obr.3}, který se tvoří formou s kolíčky. V druhé polovině 19. století se užívalo potahovaných barevných papírů – tapet nebo papírů na předsádky. Charakteristickým symbolem a znakem na těchto papírech byly kříže, sluníčka, poupata, květiny, atd.^{Obr. 4-8}

Po roce 1870 se u nás začíná upouštět od pestrých papírů a kolem roku 1880 se k nám z Vídně dostává motiv zvaný „turecký“^{Obr.9}. Krátce poté tzv. „vídeňský blesk“^{Obr.10;11}, který se postupně rozšířil téměř po všech výrobcích.

Hrany hracích karet byly nejprve rovné a rohy byly špičaté. Některé dochované exempláře ovšem mají seříznuté rohy. To je znakem pozdějšího zásahu, poněvadž do 19. století se seříznutí neprovádělo.

Koncem 19. století a počátkem 20. byla z Německa převzata technika „károvaných reversů“^{Obr.12}. Jsou to typické jednoduché paralelně vytištěné silné a úzké linky vedoucí zleva doprava. V každém směru mají jednu odlišnou barvu. Podle hustoty linek, jejich počtu a užitých barev lze určit výrobce. I dnes se tisknou karty s károvaným reversem, ale většinou jsou jednobarevné a tištěné technikou ofsetu^{Obr.13}.

Průmyslová revoluce v tiskařství se našich výrobců karet dotýká až v samotném závěru 19. století. I na vývoji reversů je patrné, jak jsou čeští výrobci vytlačováni z trhu velkými zahraničními firmami. Tisk reversů v moderním pojetí umožnily až litografické rychlolisy a ofsetový tisk. Hlavním požadavkem nové doby na techniku byla záruka stejné vzdálenosti od okrajů a stálost barevnosti. To mohla zaručit jen strojová technika. Ještě několik let po zavedení strojové techniky malují drobní výrobci své karty pomocí patron neboli šablon, bohužel ale i oni byli donuceni své dílny uzavřít nebo se přidat k velkým výrobcům^{Obr.14-17}.

Současná světová tvorba reversů je na vysoké technické úrovni. Zobrazováno je prakticky vše, čeho se dotýká lidská činnost^{Obr.18}.

Revers hracích karet doplňuje a zpřesňuje určení datace u karet. Pro přesné datové určení je hlavním hlediskem kvalita papíru, zchovalost karet, typ a technické provedení aversů, stylistické odlišnosti, tovární značka, popřípadě znaky rukodělné práce, jako je kolorování.

Hrací karty v Evropě

Karty jsou jedním z prvních papírových výrobků a jeden z prvních produktů šířených masově deskotiskem. Stejně jako jsou různé teorie o místě a době vzniku, jsou i různé teorie o příchodu karet do Evropy.

Jednou z možností přenosu hracích karet do Evropy jsou kočovní Cikáni, kteří putovali po světě a šířili tak tuto zábavu. Podobným způsobem se hovoří i o mongolských nájezdnících nebo křižácích, kteří obsazovali města a státy. Méně násilnou cestou jsou poutníci, cestující do Svaté země. Samotný pohyb karet (předpokládáme-li, že karty vznikly v Číně či Indii) se dovozuje tak, že se karty nejprve dostaly do arabských států až po Maroko. Historikové považují za nejpravděpodobnější, že karty přinesli do Evropy právě Arabové, kteří již v 7. století ovládali území Blízkého východu. V 8. století jejich moc sahá za řeku Indus a ve 12. století až do Indie. Arabský původ má nejstarší dochovaná hra pocházející z 15. století, která byla pravděpodobně vyrobena na území dnešního Egypta. Tyto karty mají velice blízko ke kartám italským či španělským.

Karty a jejich výroba nepochybně souvisí s výrobou papíru, dá se předpokládat, že šíření papíru (související s Araby) je spojené s šířením hracích karet.

Literatura se rozchází v tvrzení, do které evropské země se mohly karty dostat jako první. Podle Evy Kašákové⁷ existuje písemný záznam již z roku 1376, kdy ve Florencii byla zakázána hra „naibě“. Voit⁸ ve své literatuře uvádí zmínku dominikánského řeholníka Jana v Basileji z roku 1377^{Obr. 21} jako nejstarší zmínku o kartách v Evropě,

Jiná literatura uvádí dva možné proudy šíření. První – cesta přes Benátky a dále přirozenou cestou do severní Itálie a zaalpských zemí, druhý – přes Barcelonu.⁹

Itálie a Francie poznaly ručně malované hrací karty zřejmě už na přelomu 13. a 14. století. Jsou záznamy, že král Karel VI. (1380-1422) založil první hernu ve svém

⁷ Literatura: Kašáková Eva, Bakalářská práce Hrací karty, historie a současná produkce

⁸ Literatura: Voit Petr, Encyklopedie knihy

⁹ Literatura: Hájková Michaela

paláci. Hra vzkvétala i za Ludvíka XIV. a XVI. Konkrétní informací z francouzského území je účet na 65 sous malíři jménem Jacquemin za karty, malované zlatem a pestrými barvami, jimiž se chtěl král Karel VI. bavit roku 1392. Bohužel z těchto karet se zachovalo jen torzo¹⁰.

První zmínka ze španělského území o hracích kartách je doložena ze sbírky barcelonského obchodníka Nicolase Sarmona. Informace je datována do října roku 1380, píše se v ní o balíčku nayps (karet).

Nejstarší dochovanou evropskou sadou, umělecky velmi zdařilou, je tzv. Stuttgardská karetní hra^{Obr.19}, která vznikla v letech 1427–31 na objednávku vášnivého lovce, vévody württemberského.

Další velmi známý soubor hracích karet pochází od mistra nazývaného Mistr hracích karet^{Obr.20}. Hrací karty pocházejí z Německa z let 1455–60.

Z dalších dochovaných her to byly například práce od Mistra PW, který zvolil pro označení čtyř barev květiny a zvířata. Mezi další autory karet 16. století patří např. Hans Beham, Solis Virgil nebo Josta Ammann.¹¹

Hrací karty se zvláště v Německu staly velmi žádaným zbožím a docházelo tak nesčetněkrát k opakování témat, např. tančící selské páry, heraldická zvířata, trestání opilého manžela aj. Díky rozšířenosti se nám nejvíce informací o hracích kartách dochovalo právě z Německa.

Hrací karty měly jak své příznivce tak i odpůrce. Mezi nejvýznamnější bojovníky patřil Honzík Pištěc, který svým horlivým kázáním způsobil v roce 1476 pálení hracích karet ve Francích

¹⁰ Literatura: Osmata, Ravik

¹¹ Literatura: Hájková Michaela

Stuttgardská karetní hra (1427 – 31)

Čtyři barvy jsou znázorněny jako divoké kachny, jeleni, sokoli a lovečtí psi, přičemž tyto zoomorfnní znaky jsou spojeny s lidskými postavami. Dochováno je celkem 8 karet ručně malovaných na papíru. Jednotlivé karty pravděpodobně prošly pozdějšími úpravami na rozích.

Nejzajímavějším vyobrazením celé dochované hry je patrně figura královny, které do klína skáče jelen. Původ tohoto výjevu je možné hledat v mariánské ikonografii, v tzv. hortus conclusus, kde Marie sedí v uzavřené zahradě a do klína jí skáče jednorožec jako symbol jejího neposkvrněného početí.

Druhá karta zobrazuje pravděpodobně jednoho orla s rozepjatými křídly, stojícího na bidýlku. Na třetí kartě je zobrazeno 8 orlů v různých pozicích. Další karta zobrazuje tři jeleny, dva, kteří spolu zápasí, a jednoho v běhu. Na páté kartě je vymalován prapor se znakem psa vzepjatého na zadních nohách. Šestá karta představuje figurální motiv, zobrazující stojícího muže (sokolníka?), držícího ptáka. Na předposlední kartě vidíme ženu v rouchu, sklánějící se k psovi. A na poslední osmé kartě je zobrazen jezdec na koni s praporem.

Všechny karty s vyobrazením figur jsou zasazeny do krajiny. Zvířecí výjevy jsou na čistém pozadí. Vyobrazení jsou provedena s velkou pečlivostí. Celkem soubor čítal na 52 karet

Konrád Witz – Basilej (1440–45)

Tento soubor karet pochází z basilejského prostředí. Dochovalo se pouze 9 ručně malovaných karet s loveckou tematikou. Každý výjev je zasazen do jednoduchého prostředí s jednobarevným pozadím.

Objevují se zde lidské postavy, koně, psi a ptáci. První karta zobrazuje muže stojícího vedle koně, který pouští ptáčka z rukou. Na druhé a třetí kartě jsou vyobrazení psi vleže (6 psů), na druhé v pohybu (3 psy). Čtvrtá a pátá karta zobrazuje divoké vodní ptactvo ve vodě (možná volavky v hodnotě 2 a 4). Další karty zobrazují jezdce na koni s ptákem v ruce.

Karty Mistra hracích karet (1455 – 60)

Jejich rozměry jsou 13,7 x 9,1 cm. Rytiny byly původně zhotoveny na zakázku jako ilustrace pro bibli Johanna Guttenberga. Bohužel, pro ně autor musel najít jiné uplatnění, a tak rytiny použil na výrobu karet.

Tento soubor karet se dochoval v počtu 10 listů. Rytiny na kartách zobrazují lidské postavy, jeleny, lvy, kachny a divoké ptáky. Šest karet je figurálních a čtyři s čistě zvířecí tematikou.

První karta by se dala popsat jako „ptačí spodek“ – stojící postava v róbě a v dolním rohu je vyobrazen pták. Druhá karta znázorňuje sedící postavu se lvem u nohou. Na třetí sedí muž s korunou na hlavě v róbě. Čtvrtá karta „lví svršek“ představuje stojící dívku se stojícím lvem u pravého ramene. Pátá karta zobrazuje sedící ženskou postavu v hábitu s ptákem u pravého ramene – „ptačí svršek“. Na šesté kartě je opět sedící žena s korunou na hlavě v róbě. Sedmá karta znázorňuje tři divoké ptáky v různých pozicích. Na osmé kartě je osm jelenů. Na deváté kartě vidíme devět „kachen“ a na desáté kartě devět lvů. Karty nejsou malované, ale tištěné. Jejich rytecká kvalita je velmi zdařilá a jemná.

Hrací karty na českém území

O příchodu hracích karet do českých zemí se vedou stále velké debaty a rozepře. Jejich putování Evropou jsem rozebrala v minulé kapitole. O tom, jak se dostaly přímo do českých zemí, bychom mohli vést dohady podobně jako o příchodu karet do Evropy (válečníci, Cikáni, obchodníci, umělci, šlechtici, atd.).

Na největší problém narážíme hned na počátku, totiž ze kdy pochází první zmínka o hracích kartách. Je zde herní zákon z 1. pol. 13. století, který se nalézá v privilegích města Brna a Jihlavy. Pochází z let 1243–1253, kdy Václav I. potvrzuje pravidla o tehdejších hrách a o tom, jak se smějí hrát: „*člověk nesamostatný, syn na svého otce, služebník na svého pána nesměl dělat při hře dluhů, ježto výhra na takovém – kromě peněz, jež právě měl při sobě v opasku – a slib při hře vůbec neměl před soudem platnosti*“.¹² V tomto zákoně se však hovoří o hrách všeobecně.

Další dataci počátku karet na českém území uvádí Čeněk Zíbrt nález z roku 1328, zapsaný v nejstarší knize privilegií v archivu města Prahy, kde jsou zakázány hry o peníze na Starém Městě pod pokutou.

Nejvíce historiky diskutovaným textem je opis Arnoštových statut^{Obr.22} (*Statuta brevia Arnesti Archiepiscopis Pragensia* – III G 16 fol. 98) datovaný 18. října 1353. Je to však „pouze“ opis z 15. století. Arcibiskupem je přímo v jedné pasáži vysloven zákaz, za jehož porušení mají být spolu s těmi, kdo se dopustí vraždy, krádeže, podvodu, cizoložství a krvesmilstva, přísně potrestáni i všichni „*taxillorum alearum cartarumque lusores*“. I když text se jeví velice srozumitelně a jasně, nesmíme opomenout fakt, že jde o přepis, kdy autor byl nedbalý podle mnohých škrťů a vyškrábaných míst. Je však zjevné, že se měnily jen koncovky slov, což svědčí o špatné znalosti latiny opisovatele. Z tohoto faktu vychází ve své práci dr. Ivan Honl. Oproti tomu se staví František Svátek, autor katalogu výstavy Karty a kartáři v Praze 16.–20. století, který zastává názor, že by se s touto informací mělo zacházet opatrně,

¹² Čeněk Zíbrt, z her a zábav staročeských str. 13

protože se nedá dokázat, zda nebylo myšleno hraní her všeobecně, a není jasné, jak byl výraz *cartarum lusores* tehdy překládán.^{13, Obr. 1,2,3}

Michaela Hájková se zabývala textem v Arnoštových statutech více a ve svém článku se k těmto dvěma výkladům vyjadřuje jednoznačně: zmínka o hraní karet a jejich zákazu je pravdivá, ale neřeší zde otázku, zda se jedná o hraní v Čechách nebo v okolních zemích. Konstatuje, že je jen velmi málo pravděpodobné, aby ve stejném období, a to kolem roku 1377, byly první zmínky na třech evropských místech – Florencie, Basilej a Paříž.

Dále jsou záznamy z roku 1413, kdy zakazuje Jan Hájek z Hodětína hrát hry v kostky, karty a koule pro své vojáky pod trestem vláčení na řetězu a pokutou 10 grošů. Také Jiří z Poděbrad vydal roku 1449 usnesení o zachování pořádku, pod které se podepsala tři pražská města. V usnesení se pravilo, že žádný hospodář nesmí ve svém domě provozovat žádných her v kostky, vrhcáby, karty nebo jiných a že karty a kostky nemají být ani nikde prodávány.¹⁴

Sejně jako se v Německu v roce 1476 uchýtil kazatel Honzík Pištěc, tak k nám přišel Jan Kapistrán. Tento františkán v roce 1455 prošel střední Evropou do Uher. Šířil učení bratra a svého učitele sv. Bernardina Sienského a vyzýval k boji proti tureckým pohanům. Byl zapřísáhlým odpůrcem karbanu a za sebou zanechával tzv. očistné hranice, kde byly páleny „marnosti našeho světa“, mezi něž hrací karty také patřily. Existují záznamy z Norimberka, že zde bylo spáleno na tržištích 2 640 deskových her, 40 tisíc kostek a nespočet karetních listů¹⁵.

¹³ František Svátek Hrací karty v Praze – karty a kartáři v Praze 16.–17. století str. 8. Přesná citace: „Proto překvapuje v české literatuře přijímaný údaj (naposledy Honl, 1947), že v Čechách se karty hrály již v době arcibiskupa Arnošta z Pardubic roku 1353, který tehdy prý vydal zákaz hrát tyto hry duchovním. I když Praha a Čechy měly v době Karla IV. výsadní postavení ve střední Evropě jako sídelní město císaře a jsou známé živé styky s Itálií, přece jen jde o velmi nepravděpodobný údaj, navíc v záznamu (v edici Höfflerově o koncilech) nekritickém. Není jasné, co si arcibiskup pod slovem hráči karet („*cartarum lusores*“) představoval a zda to nebylo jen varování týkající se her vůbec.“

¹⁴ Literatura: Honl Ivan – Z minulosti karetní hry v Čechách

¹⁵ Michaela Hájková – Homo Ludeus Pragensia... str. 119; V našich archivních sbírkách můžeme nalézt několik záznamů pocházejících z 18. století a dále, které se týkají zákazů a omezení vztahujících se ke hracím kartám.

Dalšími panovníky, kteří se přidali k zákazu her, byli např. Maxmilián roku 1570, Rudolf II., který porušení zákazu trestal nejen peněžitě, ale i tělesnými tresty. Zákazů nalézáme v záznamech hned několik. Většinou se týkaly vojska, duchovních a chudých. Hry v karty byly také odepřeny rytířským spolkům. Zákazy se i nadále objevovaly v zápisech Zřízení zemského od počátku 17. století. Jednotně pro celou zemi byly vydány zákazy patentem českého gubernia z 26. října 1729, podle kterého *„všechny peněžité hry a sázky v základ služební čeledě a řemeslnických tovaryšů, s výjimkou jediné hry v kuželky, za pokoutní a vysoké mají držené, a z té příčiny všudy, obzvláště ale v šenkovních domech, zapovězené býti, nic však méně služebné čeledi řemeslnickým tovaryšům k jejich vyrazení o spropitném aneb tak nazvaný řád hráti povoleno býti má“*¹⁶. I přes všechny tyto sankce se nepodařilo hraní karet vymýtit. Postupem času se zákazy zjednodušovaly a omezovaly jen na trestání hráčů, kteří nedokázali platit své dluhy.

V Praze se dokonce v 18. století objevuje veřejná herna, kam však mohli pouze páni a vyšší důstojníci. Marie Terezie v roce 1762 dala založit ústav pro nalezence a finanční nároky se hradily taxami z herny.¹⁷

O tom, jak moc byly karty i přes všechny zákazy a nařízení oblíbené, svědčí také záznamy o dovozu hracích karet z rakouského Lince do Českých Budějovic. Počty karet čítaly na tisíce, což dosvědčuje, že kartám holdovali nejen šlechtici, ale také měšťané. Je evidentní, že zpočátku se k nám hrací karty dostávaly importem z Německa a Rakouska.

Prvními oblastmi, kam začaly proudit tištěné karty, bylo zejména pohraničí ke konci 15. století. V německých dílnách zvaných „Kartenmacher“, v češtině kartněř, vznikaly jednotlivé soubory karet, které se k nám dovážely. U nás jsou první specialisté na výrobu karet doloženi až v první polovině 16. století, (viz další kapitola) převážně se jedná o Němce, kteří se u nás usadili.

¹⁶ Literatura: Dr. Ivan Honl, Z minulosti karetních her v Čechách str. 15

¹⁷ Literatura: Čeněk Zíbrt, Z her a zábav staročeských str. 31

V českých zemích se zprvu vyskytuje především německý druh hracích karet, ale 17. století znamenalo velký rozvoj a pohyb karet italských a především francouzských. O hracích kartách do roku 1800 se nám nedochovalo mnoho informací, natož exemplářů. V roce 1989 byla uspořádána doposud největší výstava v Praze, kde byly shromážděny dochované soubory a to nejen ze státních institucí, ale také ze soukromých sbírek.

Viz Text 1

Výroba hracích karet

Materiál, z něhož se karty vyráběly, se měnil a vyvíjel spolu s vývojem psací podložky. Zprávy hovoří o tom, že zpočátku mohly být karty malovány na pergamen, který byl zpracován stejným způsobem jako pro psaní kodexů a knih. Takové karty se nám ale nedochovaly.

První dochovaná sbírka, jak jsem již psala, je malovaná na papírové podložce. Není dané, že to byl první materiál, na který se karty malovaly.

Pro knihy se papír vyráběl z nejlepších surovin, tenký a ohebný, stejně tak jako pro první luxusní hrací karty. Postupem doby, jak produkce karet stoupala, se i materiál a suroviny zhoršovaly. Karty se staly vedlejším artiklem, a tak se s nimi také zacházelo. Podle různých rozborů, které jsou známé a které jsem měla možnost provést i já, byly suroviny různé podle toho, co bylo právě po ruce. V papíře se našly různé větší kusy rostlin (listy, malé květy nebo části stonku) či jiné nečistoty.

U papíru, který byl určen na výrobu hracích karet, bylo důležité, aby nebyl průhledný, proto se často slepovalo více archů dohromady. Pokud byly karty malované ručně (před vznikem knihtisku, tedy cca před rokem 1500), listy se nejprve slepovaly a poté se na ně malovalo. Karty z této doby patří k velmi vzácným, v našich zemích se nedochovala žádná sada ani žádný karetní list.

Po vzniku knihtisku dochází postupně k rozvoji a zvýšení produkce hracích karet, a mění se tak i způsob výroby. Výroba papíru stále zůstává, ale nejprve se vytiskne na arch papíru „tabulka“ s kartami dohromady a poté se přistupuje k dalším pracím, jako je podlepování a kolorování. Kdyby byl papír moc silný, bylo by mnohem těžší provést tisk, aby byl tiskový obraz dokonalý a papír se nepoškodil. Tenčí papír umožňoval tisk větších detailů a práce s ním byla také snazší.

Po tisku se přistupovalo k podlepení archu na odpovídající sílu. Zpočátku se podlepovalo jen čistým papírem bez potisku nebo úpravy, ale postupem doby se i na tento papír tisklo nebo malovalo a vznikaly tak barevné nebo tištěné reversy (viz kapitola Hrací karty a jejich rub). Po podlepení se karty kolorovaly.

Je více způsobů, kterými se karty mohly malovat. Jeden z nejrozsáhlejších je kolorování pomocí šablony. Ta se předem připravila na míru té či oné sady. Většinou se jednalo o tři šablony, kde každá byla určena pro jinou barvu (převážně červená, zelená, hnědá). Někdy se nepodařilo šablonu správně položit a vznikaly tak přesahy nebo jiné s tím související chyby. Tento způsob kolorování byl nejrozšířenější v 16. a 17. století. Šablony se vyráběly pravděpodobně z papíru, ovšem nemáme o materiálu šablon žádné informace.¹⁸ Otázka je, jakou měly výdrž při používání. Určitě byly náchylné na přetržení nebo prosáknutí.

Po barevných doplňcích se karty ručně rozřezávaly. Vytvářely se jednotlivé karty bez zaoblených rohů (pozdější záležitost cca z poloviny 19. století).

Se vznikem tisku ustupovalo klasické ruční malování a již pouze bohatí šlechtici a měšťané si karty nechávali ručně malovat.

Můžeme jen dohadovat, zda byla sada karet poté uložena do nějakého obalu, protože se žádná „krabička“ či pouzdro na karty nedochovalo, ale je pravděpodobné, že si bohatší vrstvy nechávaly zhotovovat ochranná pouzdra (kovová či dřevěná).

Novodobá výroba hracích karet

Dnes je výroba karet plně automatizovaná a člověk se na samotné výrobě nijak nepodílí. Vše je práce počítačů.

Ve skladech, kde jsou uloženy tiskařské archy, se udržuje optimální teplota a vlhkost, aby archy nevyschly a nezkroutily se, pravidelně se provádí jejich kontrola. Speciální papír pro výrobu karet tvoří dvě vrstvy kartonu, které jsou spojené barevným lepidlem, aby nebyly průhledné.

Tisková deska je tvořena z plastové fólie a před tiskem se musí zkontrolovat správnost vzoru, kdy se vytiskne vzorek s nízkým rozlišením. Poté se udělá digitální obtah, tiskárna tak přenesse pomocí laseru body z barevné fólie na čistý filtr. Tyto

¹⁸ Nepodařilo se mi nalézt žádnou takovou informaci v našich sbírkách ani v literatuře.

body dokonale reprodukuje vzor a barvu každé karty. Laminovací stroj spojí vyvolané filmy s kartonem, z něhož se karty vyrábějí. Poté se na počítači vybarví figury. Počítačem ovládaný laser vyleptá design na polymerový povrch tiskové desky (30 desek/1hod.)

Barva se na barevnících rozptýlí pomocí válečků a podavače podávají listy po jednom. Tiskové desky jsou připevněny k rotujícímu válci, válečky nanese na desky barvu, která je přenesena na pryžový polštář, který poté barvu nanese na projíždějící kartony. Na konci se listy vyrovnají a skládají. Poté se obrátí a pošlou do tiskárny nohama vzhůru (tisk rubu karet).

Dále kartony směřují ke kráječi, který je rozdělí do několika sloupců a pak na jednotlivé karty. Poté skládají do balíčků. Na závěr se řezou rohy všech karet najednou.¹⁹

¹⁹ Informace pochází z výroby hracích karet v Německu.

Malíři, kartýři, tiskaři karet

Na výrobě karet se zprvu podílel jeden umělec a to malíř. Většinou se jednalo o iluminátora–miniaturistu. Postupně, jak se rozvíjela technika a technologie, se na kartách podílelo více lidí. Po vynálezu knihtisku to byl tiskař a malíř.

V 18. a 19. století ustupují hrací karty do pozadí, a tak se opět na výrobě podílí minimum lidí (většinou tiskař). Dnes je to otázka designu a celkové podoby, takže výroba spočívá nejenom na tisku, ale také na grafickém návrhu. S tím souvisí také počet zúčastněných.

Kdo chtěl vyrábět karty – kartýř, musel mít povolení, povolení se týkalo nejen výroby, ale i distribuce, jak o tom svědčí tato citace: do Starého Města pražského se nesmí dovážet k prodeji „*kartův malovaných i nemalovaných*“, jen pro svou vlastní potřebu, ne za účelem „*aby krom jarmarkov to měli prodávati*“. Zde je jasně dáno, že karty se vyráběly a dovážely nejenom již hotové, ale také jen vytištěné černobíle.

Postupně však počet kartýřů narůstal a podle toho lze do jisté míry soudit, že se zájem o hrací karty zvyšoval.

V období mezi léty 1526–1620 je známo šest jmen kartýřů:²⁰

- 1) Bartoš nebo také Štika Bartoloměj – kartýř na Starém Městě; 1549 uvězněn za výrobu karet, neboť když neměl městské právo pánů Žitavských; 1551 přijal městské právo; znamení štiky na kartách,
- 2) Helmreych Jiřík – kartýř z Norimberka; od roku 1546 žijící v Praze; 1556 přijímá městská práva na Novém Městě; jeho ženou byla Klára; roku 1562 umírá a jeho dům manželka prodává Matěji Kolínovi z Chotěřína,
- 3) Jakub – malíř, kartýř na Starém Městě; 1577 šenkuje ve svém domě pivo,
- 4) Sorg Joachim z Augšpurka – malíř, rytec, kartýř na Malé Straně; 1565 vstoupil do staroměstského cechu kartýřů,
- 5) Martin ze Žitavy – malíř karet na Starém Městě,

²⁰ Literatura: Winter Zikmund, Řemeslnictvo a živnosti XVI. věků v Čechách, str. 221–245

6) Vít – kartýř na Starém Městě; 1535 přijal městské právo, za ženu měl Annu.

Dále je v literatuře zmínka o Matěji iluminátorovi z roku 1523 a iluminátorovi Martinu Mládekovi (kolem roku 1508), kteří možná malovali karty.

Ve Vídni bylo tou dobou mnohem více kartářů. Roku 1525 zřizují samostatný cech, do té doby spadali pod cech malířů.

Další zprávy o kartářích uvádí Winter jako nepodložené: Za první že: Dvořané krále Jana se naučili hrát karty ve Francii a po jejich příchodu do Čech roku 1354 se začali u nás vyskytovat první kartáři. Za druhé že: První kartář přišel z Norimberka. S těmito domněnkami také souvisí nedoložená zpráva o papírně v Chebu za dob Karlovy vlády.²¹

Třicetiletá válka způsobila úpadek celé země, což se odrazilo i na kartách. Výroba karet se vzpamatovala až na konci 17. století. Z let 1681–1692 se dochovalo množství žádostí o povolení ke zřízení dílen na výrobu karet. Jsou také doklady o tom, že se Vídeň a dvorská kancelář snažila podporovat koncem 17. století domácí výrobu karet a omezit tak dovoz cizích výrobků.

V roce 1702–1703 byla založena první „fabrika na karty“ Anderease Eichlera, pražského měšťana.²² V této době lze předpokládat velký rozkvět kartářského umění, doložený například cechovním cínovým pohárem z roku 1815 a cechovní pokladnicí z roku 1732 (uložené v Muzeu města Prahy). Bohužel z této doby se nezachovala žádná karetní hra. Jsou známa jen jména pražských mistrů: Jan Leopold Thomann a Jan Ciser přišli z Vídně, dalším byl Wolfgang Rottenberger.

Kolem roku 1793 měla Praha pět kartářských cechovních dílen, kolem roku 1800 asi sedm, z roku 1807 jsou záznamy o stížnostech cechovních mistrů na to, aby nebyli přijímáni další kvůli špatnému odbytu, např. Jakub Vokoun. V roce 1827 bylo osm dílen, 1836 devět dílen, 1845 jedenáct a v tomto počtu se udržely až do roku 1870, kdy přibyla ještě jedna dílna. Poté byla zaznamenána stagnace. V roce 1875 máme

²¹ Literatura: Winter Zikmund, Dějiny řemesel a obchodu, str. 165

²² Literatura: Svátek František Hrací karty v Praze,

již jen devět dílen a jednu „parní fabriku na karty J. Severa“. Roku 1901 zbyly už je dvě dílny, které přešly na tovární výrobu.

Takto přesné informace máme díky statistikům a topografům (např. Schreyer, Kreutzberg, Schiller či Sonner).

Na konci 19. století s postupem průmyslové revoluce je řemeslná činnost kartýře pohlcena ze všech stran. Papírny vyráběly již speciální karton na hrací karty, tiskárny jsou vybaveny stroji na barevný tisk, existují i speciální řezačky a další stroje.

Výrobci karet

Mezi nejznámější výrobce karet patří dílny továrníka **Ferdinanda Piatnika**. Hrací karty a jméno Piatnik jdou ruku v ruce pospolu. Narodil se roku 1819 v Budapešti a zemřel ve Vídni roku 1885, vyučil se v Prešpurku (Bratislavě) roku 1839. Vyrábět začal ve Vídni v malé dílně, kterou získal od vdovy po kartáři Moserovi roku 1843. Byla to tiskařská dílna prostého typu, jako byly dílny pražské. Piatnik zachytil dobu modernizace strojů a techniky. Za podpory svých synů a příbuzných vytvořil rodinný podnik. Stroje postupně modernizoval podle nejmodernějších vynálezů. Také začal skupovat dílny svých konkurentů ve Vídni. Vybudoval filiálku v Praze, Budapešti a po 1. světové válce v Krakově. Postavil továrnu na speciální papírové kartony pro karty.

Firma Piatnik tak přežila bez úhony rozpad monarchie a rozpínala se dál po všech státech. Teprve 2. světová válka a poté vznik socialistického bloku a s tím přicházející znárodnění přineslo konec tomuto malému soukromému impériu. Zůstala tak jen velká továrna ve Vídni, která je stále jedna z předních v Evropě.²³

Jeden ze schopných výrobců karet v Praze byl v 19. století kartýř **Václav Severa** (1802–1875). Začal jako syn kartáře Ferdinanda Severy, jehož dílna působila v Praze v 19. století. Měl kvalitní výtvarné vzdělání na rozdíl od konkurentů a vyráběl karty na velmi vysoké úrovni (zejména taroky, karty německých barev a špády). Na kartáře vydělal slušné jmění. Zakoupil např. vilu v Závisti u Zbraslavi. Jeho synové Josef a Julius se sice vyučili kartářskému řemeslu, ale nezůstali u něho.

Po jeho smrti roku 1875 vede Severovu dílnu patrně jeho manželka Marie Severová. Záznamy uvádějí, že jeho syn Josef sice zahájil výrobu vlastních karet (označoval ji jako První parní továrnu na hrací karty), ale o jeho produkci nejsou žádné zprávy.

Dalším známým kartářem té doby byla dílna otce a syna **Klognera**^{Obr.24} (Emanuel a Václav). Pražské městské muzeum má ve svých sbírkách celou pozůstalost dílny s četnými zbytky rozpracovaných karet, nátisky archů, atd., a proto můžeme

²³ Literatura: Svátek František, Hrací karty v Praze; internetové stránky firmy Piatnik

posoudit jeho technické vybavení a schopnost konkurence. Emanuel Klogner byl po dlouhá léta představeným cechu kartářů a po roce 1859 členem společenstva kartářů, což ukazuje na váženého mistra. Z jeho rozsáhlé produkce všech typů karet vyplývá, že si pilně všímal zahraničních vzorů, obměňoval a modernizoval úpravu karet, byl i schopným obchodníkem a vyvážel karty zřejmě i na východ a jih Evropy. Bohužel i přes jeho schopnosti byly jeho výrobky koncem století vytlačeny z trhu velkými továrnami z Vídně, Budapešti a Terstu. Posledním pokusem udržet se na domácím trhu byla výhodná nabídka od Piatnika. Týkala se nejenom Klognera, ale také Severy a Rittera. Nabídka zněla, že se firma prodá Piatnikovi a dosavadní majitelé zůstanou doživotními partnery a správci svých podniků. Všichni nabídku přijali.

Hlavní linií výroby 19. století byly masově vydávané karty standardního vzoru: marijášek, karty typu „pasiance“, „pikety“ a „rummy“ francouzských barev.

Již zmiňovaný Jan **Ritter** byl dalším známým kartářem, který přišel do Prahy z Vídně. Roku 1882 si zařídil dílnu v Melantrichově ulici čp. 13 na Starém Městě. Proslavil se sérií karet s vlasteneckými a historickými motivy. Motivy navrhl Mikoláš Aleš a vydala je Úřední matice školská v roce 1893^{Obr.23}.

Velmi diskutovanou osobností je Matouš **Rothmiller** (Rothmüller). Jeho produkce karet, která se vyskytuje v našich sbírkách, spočívá pouze v jedné podobě hracích karet. Jedná se o nesmírně zdařilou a řemeslně dosti nákladnou hru. Karty „Rakouský tarok“ zobrazují bitvu arcivévody Karla a rakouských vojsk proti Napoleonovi před Vídní roku 1809 (bitva u Aspern a Esslingen)^{Obr.25}. Podle zpracování by se dalo soudit na solidní a zámožnou dílnu, ale ve skutečnosti celá jeho dílna byla v bytě, kde bydlel se svojí rodinou, a čítala jednu místnost domu „U Špinků čp. 846-II Na Příkopech“. Neměl ani tiskařský lis, ani neuměl kreslit a rýt natolik, aby si vyrobil desky, to vše mu vytvořili za honorář jiní (zejména: tiskař Straširybka, rytec mědirytin František Hoffman a umělecký tiskař Kristián Sumpf). Na všechny práce byl nucen si Rothmiller půjčit peníze a značně se tak zadlužil. Dostal se do konfliktu s cenzurou a tím na sebe připoutal pozornost hraběte

Františka Antonína z Kolovrat. Vyrobit cca 600 ks hracích karet, bohužel co neprodal, to mu zabavili.²⁴

Novodobí výrobci karet

Při nástupu socialismu zanikli všichni výrobci karet s výjimkou dílny Piatníka, která byla přičleněna roku 1953 k podniku Obchodní tiskárny **Kolín** ^{Obr. 26}.

Tímto můžeme volně přejít na českou nejznámější tiskárnu hracích karet. Jsou to tzv. „Hrací karty s koníkem“. Zakladatelem tradice byl Josef Leopold Bayer, který se narodil v roce 1836 a vyučil se topografem. V letech 1872–1880 byl společníkem pardubické tiskárny Hoblík a Bayer. V roce 1879 založil v Kolíně největší knihtiskařský podnik. Zde se zpočátku zaměřil na tisk barvotiskových obrázků, obrázků svatých, pohlednic, reklamních plakátů, kalendářů a také hracích karet. První nástěnný kalendář a hrací karty byly vytištěny v roce 1884. Tato výrobná přežila obě světové války a také vznik samostatného Československa.

V roce 1946 dochází ke znárodnění podniku a vznikají tak Obchodní tiskárny Kolín (OTK). Ke konci 20. století se v OTK převážně vyrábějí hrací karty. Po roce 1990 byly hrací karty vyráběny v několika závodech Obchodních tiskáren, a.s. Kolín, Hořovice a následně České Budějovice.

Koncem roku 2010 odkoupila společnost TEXET, s.r.o., ze Slovenska větší část závodu Obchodních tiskáren v Českých Budějovicích. Na začátku roku 2011 vznikla kapitálově stabilní společnost Hrací karty, s.r.o. se sídlem v České republice, která je pokračovatelkou tradice a nositelkou ochranných známek a užitných vzorů pro výrobu hracích karet s logem koníka.

V zahraničí jsou nejznámějšími společnostmi například v Anglii: **The Amalgamated Platiny Card Co. Ltd., Leed and London**. Tato firma vznikla spojením dvou konkurenčních firem během 2. světové války. Zastáncem hry v karty byl také Winston Churchill, který chtěl udržet hraní karet, aby hra poskytovala rozptýlení.

²⁴ Literatura: Svátek František, Hrací karty v Praze

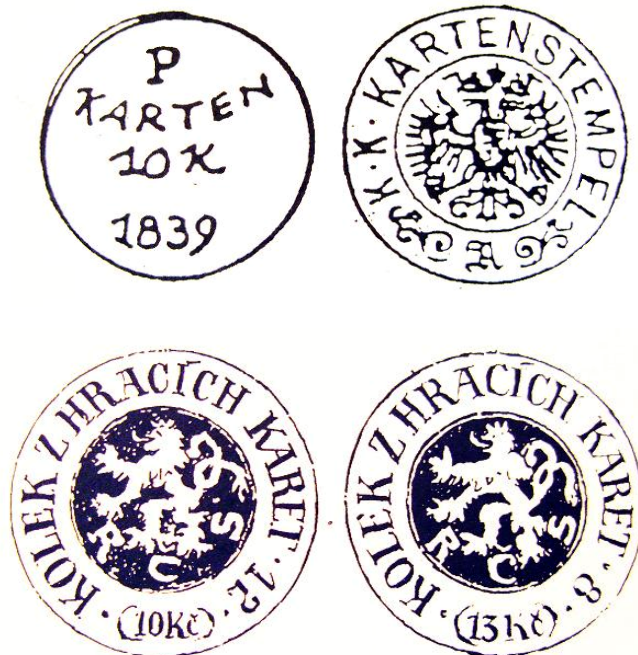
V Americe je to společnost: **The United States Platiny Card Company**. Tato společnost byla založená v roce 1867 v Cincinnati a od roku 1880 se začala zajímat o výrobu karet. Zvláštností společnosti je legenda pocházející z 2. světové války. Říká se, že pokud byli zajati američtí vojáci, posílali se jim do německých zajateckých táborů dárky v podobě balíčku hracích karet. Když se karty navlhčily dala se horní část odlepit a pod ní byla druhá vrstva se zobrazenými únikovými cestami.

Kolkování a cla

Kolkování karet je jedna ze společných věcí s tabákem. Proti oběma se veřejnost z počátku stavěla, a když jejich rozmach nemohla potlačit, uvalila na ně finanční břemena.

U karet se finanční břemena objevila nejprve ve formě cla na hotové výrobky dovážené z ciziny. Později došlo ke kolkování karet, a to nejen dovážených, ale také tuzemských. Již na zemském sněmu ve Vídni roku 1664 bylo na každé dovezené piketní karty uloženo clo 9 kr.. „Z trapulí a z jiných protějších karet“ se platilo 5 kr. Roku 1785 byly tyto poplatky zrušeny, protože byl dovoz karet zakázán. První české nařízení o kartách vyšlo roku 1709 a ustanovovalo, že „ti, kteří s nimi (sic) handlují neb je dělají“, mají je předložit ke kolkování. Karty které nebyly opatřeny viditelným znamením, propadly.

Roku 1748 bylo nařízení vydáno znovu, tentokrát ve zvláště rozvlácném znění. Způsob vybírání daně z karet v podobě kolků, vytištěného na jednom z listů každé hry, se udrželo i nadále. Příslušné sazby byly časem několikrát zvýšeny a i jinak upravovány.^{Text 1}

25

²⁵ Kolky pocházejí z katalogu Hrací karty v Praze, František Svátek

Karban a karbaníci

Dnes se výraz „karban“ spojil s hraním karet a stejně to platí o karbanících. Téměř všichni tento termín vykládají tímto způsobem a jen zasvěcení lidé, kteří se zajímají o hraní karet a jejich historii, vědí, co opravdu znamená karban a karbaník.

V 15. století v Itálii a později také v Německu po tržištích a lidových slavnostech putovali lstiví „podnikatelé“ či obchodníci, kteří lákali lid do svých „obchůdků“, kde měli vystavené různé hrníčky, koflíky, misky, hodinky aj. To vše byla jen zástěrka pro nezkušené. Ve skutečnosti lákali lid, aby si koupili lístky, a když byly lístky doprodány, losovali majitelé lístků z nádoby svou „výhru“. Nádobu, z níž se losovalo, se nazývala *carbona* (česky karban)²⁶, odtud název hry karban, a lidé, kteří tuto hru provozovali, se nazývali karbaníci.

Lidé postupně tento systém hry, tedy vlastně švindl, odhalovali a karbaníci byli postupně zapuzováni. Svědčí o tom doklad z města Milevska z roku 1576, kde se trestá sedm karbaníků, sebraných z různých končin země české, kteří takto „podnikali“.²⁷

Postupně se však tato výdělečná činnost – karban rozmáhala tak, až bylo nutné ji omezit. Roku 1592 Rudolf II. zapovídá přísným řádem tento druh zábavy. Slovem *karban* není ale myšlena hra v karty, nýbrž hra o lístky. Lidé, kteří chtěli karban provozovat, museli mít povolení od samotného císaře Rudolfa. Ovšem toto nařízení se obcházel, protože nebylo nijak kontrolováno, takže karbaníci dál chodili a obírali nezkušený lid.

Existuje záznam z Kutné Hory, který říká, že karbaník jménem Filip Ešpach z Augšpurku smí s povolením provozovat tuto hazardní hru v tomto městě. Obyvatelům se to však nelíbilo a karbaníka vyhnali. Ten se poté objevil u císaře Rudolfa a obdržel nové privilegium, se kterým se vrátil zpět do Kutné Hory a karban zde provozoval dále.

²⁶ Slovo *karbona* je hebrejského původu, je odvozena od schránky v kostele, které se říkalo *karbona*, do které se dávaly dary (po hebrejsku *karbon*).

²⁷ Čeněk Zíbrt, *Z her a zábav staročeských*

V 17. a 18. století tato hra neustávala a ani způsob hry se nezměnil. Karban se pokoušela omezit také Marie Terezie v letech 1751.

Postupně se tato hra však začala legalizovat a dnes známe tento druh hry jako loterii. Tehdy lidé vyhrávali různé předměty jako nádobí, věci do domácnosti nebo hospodářská zvířata a dnes se výhra změnila na peníze. V našich dobách jsou nejznámějšími karbaníky společnosti jako Sazka, Tipsport nebo Forutna, jen se už tento druh hazardu nenazývá karban.

Svou původní tvář a podobu si zachovali karbaníci na poutích, kde se stále dají koupit typické losy a tahají se výhry v podobě předmětů či dárkových kuponů.

Více důkazů o karbanu a jeho pravém významu rozvádí Čeněk Zíbrt ve své literatuře a především v poznámkách.

Hry v karty

Jak karty německé tak italské či francouzské nabízejí velkou škálu her. Pravidla většiny her známe přesně, ale jsou i takové hry, které známe jen podle jména, a o pravidlech nevíme nic.

Ze starých českých letopisů víme, že v roce 1512 se hrála hra FLUS. Jde o karetní hru, která více než jiná budila pozornost badatelů. Badatelé si vykládají hru různě, někteří mají za to, že základem hry byla řada karet stejné barvy, jiní zase, že tu beze vší pochyby jde o známou hrou velus, což vlastně není nic jiného než jedenadvacet.

Dvě další hry poznáváme z pražských městských zápisů. V prvním zápisu, který se vztahuje k roku 1609, se říká, že seděli tovaryši na stole, pobídli se do hry a hráli HROMÁDKY. Ve druhém, z roku 1610 se hovoří o hře zvané PIKETY.

Taroky se u nás nazývaly „Španělská hra“ nebo „Trumfy“. Oba tyto názvy známé od roku 1586.

A takto bychom mohli pokračovat dále. Bylo by to stále jen jmenování názvů her a poté dohadování se o jejich podobě a původu. Dnes známe mnoho karetních her, jejich názvy jsem se pokusila shromáždit v tabulce.

Tabulka s názvy karetních her:**Klasické hazardní hry:**

Alager
Baccarat
Blackjack
Ferble
Hromádky
Jedenáct a půl
Oko
Poker
Rychlík
Maka

Přebíjejí hry:

Egyptian Ratscrew
Souboje
Stortok
Větší bere

Ruletové hry:

Boží požehnání
Farao
Kamerunský skat
Landsknecht
Maršál
Mrtvý
Slezská loterie
Trente et quarante
Velký los

Rybářské hry:

Basra
Cassino
Kolovrat
Scopa
Scopone
Xeri

Příkladací vykládací hra:

Autobus
Kanasta
Rummy

Pasiáns
Bakerův solitér
Cop
Čtvercovka
Dvojitý skok
Harfa
Hra Marie Antoinetty
Hvězda
Královská
Mlýn
Monte Carlo
Napoleónova hra
Pyramida
Symbolická
Turecký med
Turecký paša
Válečná
Vějíř

Příkladací hry:

Agónie
Domino
Dudák
Faraon
Horská dráha
Lesní
Mögel
Michigan
Paskahousu
Prostoj durak
Prší
Rokliny Stone
Spínač
Švindl

Vykládací hry s výměnou:

Černý Petr
Donory
Kent
Kvarteto
Ospalec

Zdvihové hry:

Agurk
Barnabáška
Beuernschnapsen
Bester Bube
Bezique
Booby
Boston
Brandle
Bridž
Bulka
Cvik
Český krejčí
Dvojitá hlava
Ecarté
Filky
Five-player Rook
Four-hand Euchre
Hearts
Hercky
Jass
Komando
L 'Hombre
Lóra
Mariáš
Mouschlen
Napoleon
Obiereny
Ovčí hlava lužicko-srbsrá
Piket
Preferans
Rabló Últi
Rook
Sedma
Sizette
Sólo
Srdce
Svršky
Šestašedesát
Šibřinky
Šnaps

Samba	Vole padni	Taroky
Skládaný žolík		Tisíc
Stará panna	<u>Nezařazené:</u>	Tisíc a jedna
Žolík	Býčí oko	Truc
	Pic kozu do vazy	Tysiac
<u>Sčítací hry:</u>	Záchod	Velká voda
Cribbage		Whist
Hundert		

Krátce se zmíním jen o několika hrách z historie, které se hrají dodnes.

Ferbl

Tato hazardní hra, původem nejpravděpodobněji německá, se blízce podobá pokeru. Hrála se v hospodách už za Marie Terezie. Pod názvem Farbeln o ní hovoří zákaz datovaný rokem 1746. Též známá pod názvy Farbl, Färbln, v Čechách pak jako Barvička.

- Počet hráčů: 4 a více
- Druh karet: francouzské nebo německé – 32 listů
- Hodnoty: 7,8,9,10,J=10,Q=10,K=10,A=11
- Cíl hry: Dosáhnout pokud možno nejvyšší bodové hodnoty v jedné barvě, anebo vytvořit trojici či čtveřici z karet stejné hodnoty.

Pravidla hry:

Rozdávající rozdává každému po dvou kartách. Předák (hráč po levici rozdávajícího) vnese do hry základní vklad zvaný *viso* a obdrží další dvě karty. Ostatní hráči buď ohlásí pas, nebo přijmou účast ve hře složením základního vkladu. Jestliže vzdá hru předák, pak přechází právo a povinnost vnést první vklad na dalšího hráče. Všichni, kdo přijímají účast ve hře, obdrží po dvou kartách. Prostudují jejich kvalitu a podle celkové hodnoty se odváží většího či menšího rizika, popřípadě opustí hru. Bodové hodnoty představují prostý součet uvedených hodnot, avšak pouze v jedné barvě. Vyšší kategorii reprezentuje trojice, nejvyšší pak čtveřice karet stejné hodnoty.

V jednotlivých kolech může každý hráč přidáním vkladu buď setrvat ve hře, nebo slovem pas vzdát svou účast ve hře. Přitom poslední hráč ve hře (zadák – hráč po

pravici rozdávajícího) má právo vklad zvýšit. Právo zvýšit vklad v dalším kole přechází na následujícího hráče po pravici zadáka. Hráč, který má právo zvýšit vklad, má ještě dvě možnosti. Buď ohlásí pas, a předá tak svůj úkol okamžitě hráči po pravici, nebo vloží do banku pouze základní vklad. Pak ohlásí *zavírám*, a všichni hráči, kteří ještě zůstali ve hře, odkryjí své karty a nejhodnotnější list inkasuje plnou hodnotu banku.

Hromádky

Názorná ukázka jednoduché hazardní hry, ve které hráč vůbec nic neovlivní. I přesto najdeme nejen množství podobných her, ale také lidi, kteří jsou ochotní hrát je o peníze. Tato hra se doporučuje pro ukrácení dlouhé chvíle například na body nebo o fanty, ale rozhodně ne hrát o peníze.

- Počet hráčů: 3 a více
- Druh karet: francouzské – 52 listů
- Hodnoty: 2,3,4,5,6,7,8,9,10,J=11,Q=12,K=13,A=14
- Cíl hry: Spodní karta hromádky rozhoduje o zisku či ztrátě, jak bankéře tak spoluhráčů.

Pravidla hry:

Bankéř rozdělí balíček na tolik hromádek, kolik hráčů je ve hře. Pak si každý vybere jednu hromádku a vsadí předem stanovenou sumu. Poslední hromádku otočí bankéř a po něm ostatní hráči. Bankéř inkasuje vklady hráčů, jejichž odkrytá spodní karta má nižší bodovou hodnotu než bankéřova a vyplácí hráčům z vyšší. Při shodě se od proplácení vkladu ustupuje. V úloze bankéře se hráči střídají po třech kolech.

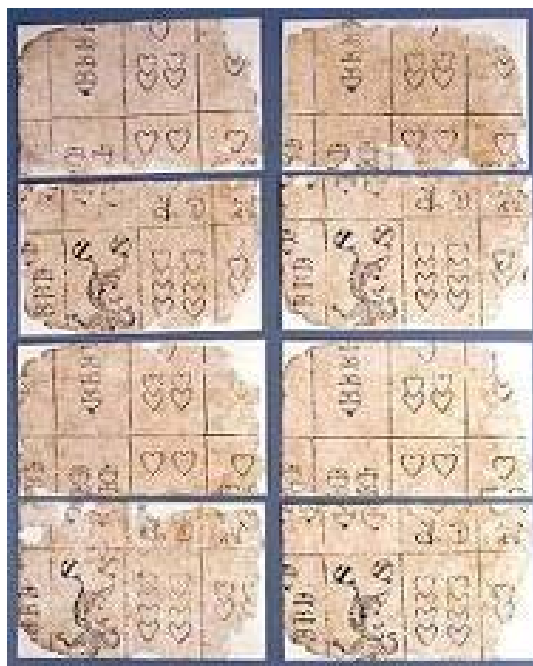
Karty v českých sbírkách:

Viz Tabulka č. 1

Hrací karty ze sbírek **Vědecké knihovny v Olomouci** (inv. č. 15.258)

Datovat hrací karty můžeme podle knižní vazby a podle tištěného textu. Text je datován do roku 1565, knižní vazba spadá do tohoto období, a tudíž by se karty mohly zařadit do období 50.–60. let 16. století. Vazba byla sice v době baroka pokryta novou usní na hřbetu, ale k výměně desek pravděpodobně nedošlo. Hrací karty se našly při restaurování v roce 2008 a tvořily desky knižní vazby.

Celkem 16 listů nekolorovaných (nerozřezaných) německých karet. Na každém listu je 8 karet, ale žádná z nich není celá (chybí horní nebo spodní část, na okrajových kartách chybí velká část a někde není ani jasné o kterou kartu jde). Hodnoty hracích karet jsou: listy – eso, 9, 8, 3; žaludy – 10, 7, 6, 5, 4, 3 – většina z těchto karet se dochovala jen v malé části; srdce – eso, 9, 8, 7, 5, 4, 3 a neurčitý fragment; kule – eso, 10, 9, 8, 7, 6, 4. Na kulovém esu je vyobrazený šašek se dvěma rolničkami (kulemi).

Viz Tabulka č. 2

Hrací karty ze sbírek **Slezského muzea v Opavě** – Marie Svaková dokumentátorka
UH SZMO – Časopis Slezského muzea III/ 1953, s. 32 - 33.

Jedná se o 5 tištěných listů nekolorovaných německých karet (inv. č. U1178 G-U1174G). Na každém listu je 24 obrázků (4 stejné). Datováno podle Vratislava do roku 1547. Dřevořez o rozměrech cca 33,4 x 29 cm, velikost karet 7,5 x 6 cm. Muzeum je získalo v roce 1954 jako dar Krajského archivu v Opavě. Tyto listy byly nalezeny při restaurování 7. knihy Opavských Desek zemských z let 1555–1583. Vazba knihy, ve které byly karty nalezeny, byla datována do roku 1555.

Na každém listu jsou 4 pásy po šesti kartách. Na čtyřech arších jsou vyobrazení totožná a pátý se jako jediný liší. Listy karet obsahují barvy: srdce (9;8), listy (9;8;7;6;5;4;3;2), kule (9;8), žaludy (9;8;7;6;5;4;3;2), 4 krále, čtyři spodky a čtyři svršky a čtyři jezdce na koni. Všichni králové sedí na trůně. Ostatní karty chybí. Na žaludovém a kulovém svršku je znak města Vratislavi (W), na listové dvojce hlava muže z profilu a sign: H. Datace je umístěna na žaludové čtyřce 1547.

U1174G

U1175G

U1176G

U1177G U1178G

Viz Tabulka č. 3

Hrací karty ze sbírek **Národního archivu v Praze** (Inventární číslo zatím není přidělené)

Tyto karty byly nalezeny při restaurování knihy *Desek zemských* v roce 1947.

Datace karet by mohla souhlasit s informačním štítkem přiloženým ke kartám, a to s rokem 1560. Není však jasné, zda z tohoto roku pochází kniha nebo karty.

Tehdejší restaurátorský zásah se pravděpodobně netýkal jen knihy, ale také hracích karet, které jsou již rozřezané na jednotlivé karty a rohy jsou seříznuté.

Dochováno je celkem 34 kolorovaných listů karet. Na kolorování byly použity tři šablony (červená, zelená, hnědá).

Dochované barvy jsou: srdce (eso, král, svršek spodek, 10; 9; 8; 7; 6; 5), kule (eso, král, svršek, spodek, 10; 9; 8; 7; 6), žaludy (svršek, spodek, 9; 8; 7; 6; 5) a listy (eso, král, spodek, 10; 8; 6; 5; 4). Bohužel na žádné hrací kartě není žádná informace, která by nám pomohla při bližším určení původu a datace.

Viz Tabulka č. 4, 5

Hrací karty ze sbírek **Národní knihovny** (inv. č. Sz 48a; Sz 49).

Inv. č. Sz 48a – Tyto karty byly nalezeny při restaurování knihy inv. č. 25 J 205 v roce 1980. Dochovala se restaurátorská dokumentace, kterou provedla J. Zahradnická. Tato zpráva je uložena v depozitářích Národní knihovny v Hostivaři.

Karty jsou rozřezané a podlepené ručním papírem. Datace dochovaných zlomků je 1563. Karty můžeme zařadit do typu stukely (vyobrazení dvou zkřížených kladiv na jedné z karet v sadě), zvláštností je, že jsou zde dvě takové karty, což poukazuje na možnost dvou sad. Na tuto možnost poukazují také různé tóny barev (dva odstíny červené). Jednotlivé karty jsou kolorované pomocí tří šablon (zelená, červená, hnědá). Velikost karet je: šířka 4,0–4,7 a výška: 7,5–7,7 cm.

Dochované barvy jsou: srdce (eso, svršek, 9; 8), kule (dvakrát eso, král, svršek, 7), žaludy (eso, spodek, 8; 7) a listy (král, svršek). Dochovaly se také různé fragmenty, mezi nimiž lze vydedukovat dvě 10 a krále neurčité barvy. Zkřížené meče jsou na kartách: kulové eso a srdcové eso, datace s rokem 1563 je umístěna na žaludovém esu, kde je také zobrazen jednorožec se stuhou a textem: ME PTENMETZ NER. Ve spodní části karty je malý erb se zkříženými kladivy.

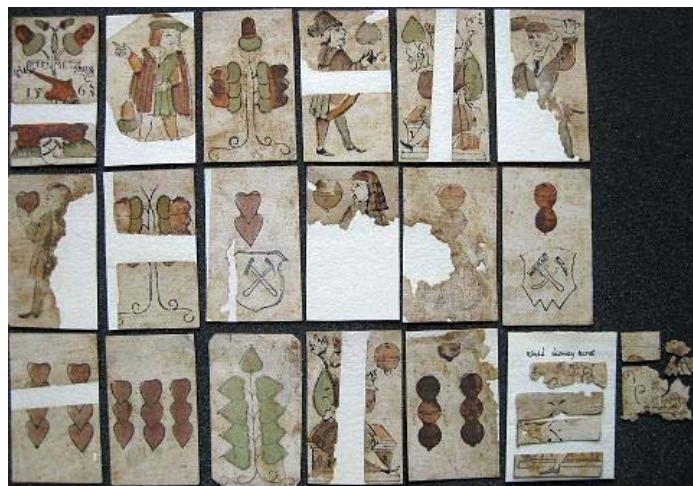
Inv. č. Sz 49 – Dochovaly se dva archy. Na prvním je vytištěna obálka s informacemi o výrobci (Text: Hans : SCHNECK, PVRGER:VNT.K ARTEN.MACHER. TER.ALT.STAT.PRAG), kolem textu jsou vyobrazení dva lvi s meči v tlapě. Toto vše je zasazeno do ozdobného rámu a na dvou stranách je nápis PRAG a znak města. Na druhém archu jsou tištěné karty, které jsou pokryty značnou vrstvou klišu. Karty nejsou rozřezané a ani kolorované. Na jedné z karet jsou iniciály HS – počáteční písmena autora a datace s rokem 1664.

Dochované barvy jsou: srdce (eso, 10;8; část 6; část 5; 4; část 3), kule (eso, 10; 9; 7; 6; 5; 4), žaludy (eso, 10; 9; 8; 5; 4; 3), listy (eso, 9; 8; 7; 6; 5). Jedná se o typ stukely. Na srdcovém esu je zobrazen erb se zkříženými kladivy, na kulovém esu je znak pražského města a na žaludovém a listovém esu jsou iniciály HS s datem 1664.

Inv. č. Sz 49

Inv.č Sz 48a

Viz Tabulka č. 6

Hrací karty ze sbírek **Hradu Karlštejn** (inv. č. KA4583; KA4584; KA4585; KA4586; KA4587; KA4588; KA4589).

Celkem 6 listů a jeden fragment. Říká se, že byly kdysi vhozeny do krbu a průvanem zaneseny do komína, odkud po dlouhé době poškozené spadly dolů, kde byly později nalezeny (rok nalezení není znám).

Z jednotlivých listů není patrné, z kolika sad karty pocházejí. Každá karta může pocházet z jiné sady, stejně tak by ale některé karty mohly patřit k sobě. Liší se nejen ve velikosti, provedení, ale také v druhu karty. Dnes jsou vystaveny v Děkanství (Obydlí kanovníků kapituly karlštejnské) na Karlštejně, které pravděpodobně využívala hradní stráž.

Karty se signaturami KA4587; KA4588 jsou z francouzského druhu karet. Jde o piquetovou a srdcovou kartu – J, které jsou kolorované, piquetová karta pomocí šablon (červená, vínová, zelená, šedá a modrá) a srdcová ručně (červená, fialová a šedá). Tuto kartu bychom mohli datovat do 17. století. Na zadní straně piquetového J jsou ruční popisky inkoustem.

Karty se signaturami KA4585; KA4586 mají podobný charakter. Žaludové eso je typické pro typ stukely, je zde zobrazen jednorožec se stuhou a u nohou má malý erb se zkříženými kladivy, žaludy jsou kolorované zelenou barvou. Srdcová desítka je tou druhou kartou, která by typologicky mohla patřit do stejné sady s kartou předchozí. Je také kolorovaná pomocí šablony zelenou barvou. Obě karty spadají do 16. století.

Dále zde jsou dvě karty (KA4583 a KA4589), které jsou neurčité. V jednom případě hovoříme o fragmentu listové karty a v druhém se nedá stoprocentně určit, o kterou barvu jde (po důkladném průzkumu pod lupou to vypadá na žaludovou kartu, ale více se říci nedá).

Poslední karta (KA4584) je kulová nekolorovaná devítka, která je poškozená od ohně. Velikost této karty je odlišná od ostatních

Viz Tabulka č. 7, 8, 9

Hrací karty ze sbírek **Strahovského kláštera** (inv. č. 643/zl.; 708/zl. A,B)

O objevení těchto karet nejsou bohužel žádné informace, a proto musíme vycházet jen z toho, co nám umožní vyčíst samotné archy.

Karty s inv. č. 643/zl. jsou nerozřezané tištěné karty na dvou arších, na jednom jsou karty kolorované a na druhém kolorované nejsou. Svědčí to o postupu výroby karet. Konkrétně o tom, že karty byly nejprve natištěny, poté kolorovány, podlepovány a nakonec rozřezány. Je zde ale velkou hádankou papírová podložka. Papír na nekolorovaných kartách je typický ruční papír s vergé, ale papír použitý na kolorované karty je, dalo by se říci, novodobý. Nejeví vůbec žádný znak ručního papíru. Je také zvláštností, že podoba karet se shoduje i v nejmenších detailech s nekolorovaným archem. Troufám si říci, že se jedná téměř o kopii.

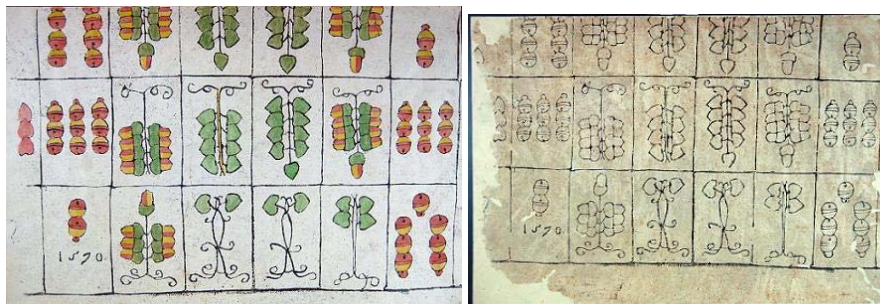
Barvy nesou hodnoty: srdce (7; fragment 3?), žaludy (9; 8; 7), listy (2 – eso, 9; 8; 7; 4), kule (2 – eso, 9;8;7). Na kulovém esu je datace s letopočtem 1570. Kolorované barvy mají jeden a týž počet dochovaných barev.

Karty s inv. č. 708/zl.A – jsou vytištěné celkem na sedmi arších, které jsou již rozřezané na menší kusy. To bylo s největší pravděpodobností způsobeno použitím těchto archů na desky knižní vazby. Ve skutečnosti zde máme čtyři různé archy: Na jednom archu jsou vyobrazeny: kulová 9; 5, srdcové eso, spodek, 9; 7; 6; 5, – tento arch se zde vyskytuje pouze jednou. Druhý arch s vyobrazením: kulové eso, 10; 6, 3, srdcová 10; 8; 4; 3 je zde také jednou. Na dalším archu jsou: listová 10; 9?; 6; 5, žaludové eso?;8?;7; 6, kulová 7, a tento arch je zde dvakrát. Na posledním archu je: listová 8; 7; 4; 3, žaludová 10; 9; 5; 4, kulová 8 a část žaludového esa nebo trojky. Tento arch se je třikrát.

Hrací karty s inv. č. 708/zl. B jsou tištěné celkem na čtyřech arších, také dříve použitých na desky knižní vazby. Tato sada je velmi zajímavá svými obrázky ve spodních částech karet. Jsou zde vyobrazeny různé předměty jako „meč“ nebo loutna, zvířata – liška, jednorožec, divočák, veverka, divoká kočka, pták aj. a také lidské busty, např. kašpárek nebo postavy.

Dochovali se barvy: srdce (7; 6; 5; 4; 3), žaludy (eso, 9; 8; 7; 6; 5; 4; 3), listy (10; 9; 8; 7; 6; 5; 4; 3), kule (9; 8; 7; 6; 5; 4; 3). Na srdcové trojce je vytištěná datace, rok 1584.

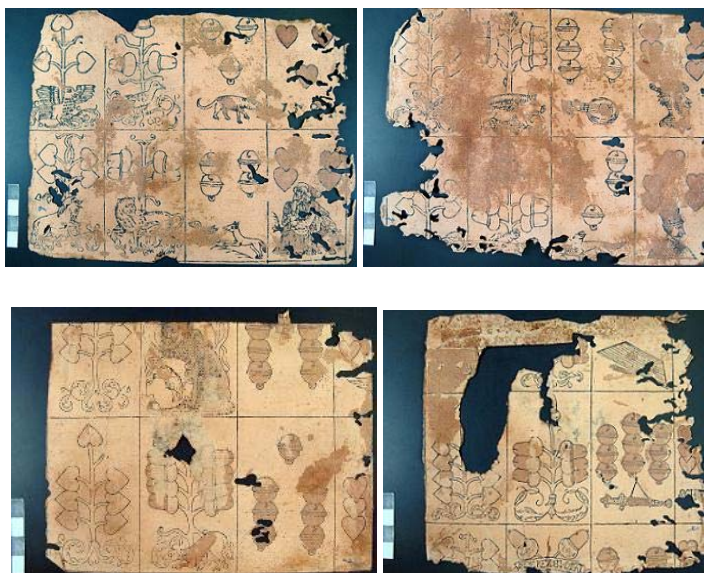
Inv. č. 643/zl

Inv. č. 708/zl. A

Inv. č. 708/zl. B

Viz Tabulka č. 10

Hrací karty ze sbírek **Archivu Pražského hradu** (inv. č. sbírka nálezů, sign. 3)

Tyto hrací karty byly nalezeny v Černé věži na Pražském hradě v roce 1872. Byly ve velmi špinavém výklenku, pod lahví rumu. Dnes jsou uloženy v Archivu Pražského hradu. Jde celkem o 39 karetních listů (literatura uvádí 40 listů – Honl) ze dvou různých sad. Pocházejí z pražské dílny kartýře Hannesa Flatze a datované jsou letopočty 1606 a 1616. Hrací karty jsou kolorované pomocí tří šablon (červená, zelená, žlutá). Karty jsou typu stukely.

Dochované barvy jsou: srdce (eso, svršek, spodek, 10; 9; 7; 6; 4; 3), žaludy (eso, král, svršek, spodek, 10; 9; 8; 6; 5; 4; 3), listy (eso, svršek, 10; 9; 8; 7; 6; 5; 4; 3), kule (eso, král, spodek, 10; 9; 8; 7; 5; 4). Není jasné, které patří do stejné sady, protože jsou si typově velmi podobné. Proto jsem je nechala pospolu.

Na srdcovém esu jsou v erbu zobrazena dvě zkřížená kladiva, na srdcové devítce je v rámečku napsané jméno kartáře – Hannes Flatzel a na srdcové čtyřce je datace s rokem 1606. Žaludové eso znázorňuje jednorožce s iniciálami HF a rokem 1616, u nohou má jednorožec malý erb. Na kulovém esu je znak města Prahy a na kulovém spodku je nápis – Prag, který je vytištěn zrcadlově (obráceně).

Viz Tabulka č. 11

Hrací karty ze sbírek **Národní technické knihovny** (inv. č. 128 B)

Tato neúplná sada hracích karet byla nedávno znovu objevena. V roce 1966 byla kniha, která ukryvala hrací karty, restaurována a dochoval se nám stručný zápis z restaurování. Tehdy byly karety vyňaty a uloženy mezi listy papíru. Nalezly se v knize předního teoretika architektury quattrocenta Leona Battisty Albertiho *L'Architettura* z roku 1565.

Jedná se o 7 archů, které byly velikostně upravené tak, aby mohly tvořit makulaturu na deskách. Některé archy jsou stejné. Arch s kartami: listová (3; 4; 5; a části karet 6; 7 ; 8) je zde dvakrát; arch s kartami: listy (4; 5; 2 a část karet 7; 8; ?) je zde také dvakrát. Arch s: žaludy (4; 6; 8,9) je dvakrát, arch s: žaludy (eso, 6; 5 ;3) je zde pouze jednou. Při pohledu na archy je zjevné, že některé by patřily vedle sebe, ale není jasné, kolik sad karet by mohly tvořit. Každá barva je vytištěna ve vlastním rámečku a provedení je velmi zdařilé. Mohlo by se jednat o karty vyšší peněžní hodnoty.

Druh karet je německý s vyobrazením lva na žaludovém esu. V našich zemích je tento typ karet méně častý. Kolem lva je stuha s nápisem, ten je bohužel málo čitelný. Zde bychom se jinak mohli dozvědět autora a dataci.

Viz Tabulka č. 12, 13, 14, 15

Hrací karty ze sbírek **Muzea hlavního města Prahy** (inv. č. 787; 81.548; 81.549; 81550)

O objevení všech sad hracích karet víme jen to, že byly součástí městských knih. Rok objevení či jiné údaje zůstaly skryty.

Karty s inv. č. 787 se dochovaly v počtu 15 listů. Jsou to tarokové karty s použitím italských barev (meče – rovné, mince, poháry a kyj). Dochovaly se konkrétně karty: mince (5; 8), poháry (7), meče (4; 7) a zbylé karty jsou ze samotného taroku. Datovat tyto tarokové karty můžeme do 17. století

Karty s inv. č. 81.548 jsou německého druhu. Dochovalo se celkem 15 listů. Karty jsou kolorované pomocí tří šablon (červená, zelená, hnědá). Podle stylu jednotlivých karet je evidentní, že tento soubor tvoří minimálně dvě různé sady. Všechny karty bychom mohli zařadit do 16. století. Dochovalo se: srdce (eso, král, dvakrát svršek, spodek, 10; 9; 7; 5), žaludy (3), listy (dvakrát svršek, 10), kule (svršek, 8).

Typově by k sobě mohly patřit karty:

- 1) srdce – eso, svršek, spodek, 10, 7, 5; žaludy – 3, listy – svršek, kule – svršek.
- 2) srdce – eso, 9, 5; žaludy – 3; listy – svršek; kule – 8
- 3) srdce – král, 9; listy – 10

Karty s inv. č. 81.549 – dochovaly se pouze dvě karty, ale i na nich je vidět, že jsou velmi propracované a řemeslně zvládnuté. Jedná se o karty typu ansbacher – tedy karty téměř čtvercového rozměru. Datovat bychom je mohli do 16. – počátku 17. století. Jsou na několika místech kolorované pouze červenou barvou, a to jen velmi slabě (možná podmalba).

Dochovalo se žaludové eso nebo král s vyobrazením sedícího muže na trůně s korunou na hlavě. V pravé ruce drží květinu (možná lilii). Trůn tvoří sedátko, které je podepřené lvem na každé straně. Druhou kartou je srdcová devítka. Jednotlivá srdce jsou propracovaná a jedno je jako druhé (na rozdíl od jiných dochovaných karet).

Karty s inv. č. 81.550 – Pod tímto inventárním číslem se skrývá celkem 12 archů s nerozřezanými hracími kartami. Všechny jsou ve velmi špatném stavu, lámou se a je na nich velká vrstva lepidla (klíh, škrob). Archy byly použity na desky knižních vazeb. Jde celkově o několik poškozených archů, které by tvořily více karetních sad, ale přes jejich poškození jsou velmi špatně čitelné a proto nebudu popisovat barvy na nich zobrazené.

Viz Tabulka č. 16

Hrací karty ze sbírek **Archeologického ústavu v Praze**.

Karty byly objeveny při rekonstrukci a archeologických vykopávkách na Pražském hradě pod dřevěnou podlahou ve Vladislavském sále v roce 2009. Doposud nemají přidělené inventární číslo. Při těchto pracích bylo objeveno více předmětů, jako příbory, různé papíry, pecky, skořápky, brka, mince, hrací kostky a také hrací karty. Nalézáme zde karty jak z 16., tak 18. století. Karty jsou vždy rozřezané na jednotlivé listy, které jsou zaprášené a znečištěné od hlíny a bláta.

Dochovaly se jak celé karty, tak i mnoho malých fragmentů. V tabulce jsou jen větší fragmenty a celé karty. Jinak celý soubor Valdštejnských hracích karet čítá na 200 karet (včetně fragmentů).

Více o ostatních nálezech a prováděných pracích je v časopise National Geographic – prosinec 2009 a ve zprávách Archeologického ústavu.

Viz Tabulka č. 17, 18, 19, 20, 21, 22**Hrací karty ze sbírek Národního muzea v Praze.**

(Inv. č. 186.923/ 186.924/ 186.392; 186.391; 186.390; 186.396; 186.395; 186.389; 186.388; 186.373; 186.372; 186.371; 186.370; 186.369; 186.368; 186.367; 186.380; 186.379; 186.378; 186.377; 186.376; 186.375; 186.374; 186.387; 186.394; 186.393; 186.384; 186.383; 186.382; 186.381/ 186.309; 186.310; 186.311/ 186.312; 186.326; 186.327; 186.328; 186.329; 186.337; 186.338; 186.339; 186.340; 186.341; 186.355; 186.356; 186.315; 186.316; 333; 186.334; 186.335; 186.336; 186.342; 186.343; 186.344; 186.350; 186.351; 186.358; 186.317; 186.318; 186.319; 186.320; 186.321; 186.330; 186.330; 186.331; 186.332; 186.345; 186.346; 186.347; 186.352; 186.313; 322; 186.314; 186.323; 186.324; 186.325; 186.348; 186.349; 186.353; 186.354; 186.407; 186.406; 186.357; 186.408; 186.365; 186.366; 186.415; 186.416; 186.420; 186.421; 186.422; 186.437; 186.444; 186.445; 186.359; 186.361; 186.362; 186.397; 186.428; 186.429; 186.413; 186.414; 186.417; 186.423; 186.424; 186.425; 186.360; 186.363; 186.364; 186.400; 186.399; 186.398; 186.409; 186.410; 186.418; 186.419; 186.434; 186.435; 186.405; 186.404; 186.403; 186.402; 186.401; 186.411; 186.412; 186.430; 186.426; 186.427; 186.440; 186.441; 186.446; 186.447; 186.448; 186.467; 186.468; 186.809–1; 186.431; 186.432; 186.433; 186.438; 186.449; 186.451; 186.454; 186.455; 186.456; 186.457; 186.458; 186.809–2; 186.436; 186.439; 186.450; 186.452; 186.453; 186.459; 186.560; 186.461; 186.462; 186.463; 186.464; 186.465; 186.809 – 3; 186.442; 186.443; 186.466; 186.809 – 4./

(Viz Tabulka č. 17) Hrací karty s inv. č. 186.923 jsou zařazeny do 2. třetiny 19. století. Je to nekolorovaná litografie šedé barvy dochovaná ve dvou pruzích. Jde o německé karty „mariášky“ dochované v celé podobě a ani jedna karta nechybí.

Dochované barvy jsou: srdce (eso, král, svršek, spodek, 10; 9; 8; 7), žaludy (eso, král, svršek, spodek, 10; 9; 8; 7), listy (eso, král, svršek, spodek, 10; 9; 8; 7) a kule (eso, král, svršek, spodek, 10; 9; 8; 7).

(Viz Tabulka č. 18) Hrací karty s inv. č. 186.924 jsou karty tarokové dochované ve dvou nerozřezaných pruzích. Datově jsou zařazeny do 1. poloviny 19. století a je to mědirytina ručně kolorovaná na papíře. Na každé kartě jsou vyobrazeny významné budovy v Praze.

Trumf IX – Pohled na střelnici na Střeleckém ostrově, hostinec ve Stromovce před úpravou z roku 1857.

Trumf X – hostinec/kravín, dnes v areálu Vinohrad, císařský mlýn ve Stromovce.

Trumf. XI – mlýn v Nuslích, věž kostela sv. Jindřicha se hřbitovem, Nové Město Jindřišská ulice.

Trumf XII – Prašná brána s bývalým seminárním, dnes vojenským kostelem sv. Vojtěcha (do r. 1900), Haasův hrádek, Petřín.

Trumf XIII – Hostinec na Barvířském, dnes Slovanském ostrově, budova staré celnice U Hybernů.

Trumf XIV – Budova pošty (1791 – 1849), upravená v roce 1853–54 pro četnické kasárny, domy na Pankráci.

Trumf XVI – Vstupní průčelí Pražského hradu s Matyášovou bránou, Koplův ostrov.

Trumf XVII – Zahradní dům Novotných (Nové Město), Černínský palác od severu.

Trumf XVII – Palác Kinských na Staroměstském náměstí, Kounická zahrada.

Trumf XIX – Staroměstská vodárenská věž a mlýn u Karlova mostu, Toskánský palác na Hradčanském náměstí.

Trumf XX – Lobkovický palác na Malé Straně, Vlašská ulice

Trumf – XXI – Malostranská mostecká věž, Staroměstská mostecká věž

(Viz Tabulka č. 19) Hrací karty s inv. č. 186.392; 186.391; 186.390; 186.396; 186.395; 186.389; 186.388; 186.373; 186.372; 186.371; 186.370; 186.369; 186.368; 186.367; 186.380; 186.379; 186.378; 186.377; 186.376; 186.375; 186.374; 186.387; 186.394; 186.393; 186.384; 186.383; 186.382; 186.381 tvoří jednu sadu hracích karet. Tato sada je zařazena do roku 1561. Lokalita, ze které by karty mohly pocházet, je Norimberk (podle dr. Šimánkové).

Dochované barvy jsou: srdce (eso, král, spodek, 10; 9; 8; 5), žaludy (eso, král, svršek, spodek, 9; 7; 6), listy (eso, král, 10; 8; 6; 5; 3), kule (eso, král, svršek, 9; 8; 6; 5; 4; 3). Na srdcovém esu je ve spodní části ozdobně vykrajovaný štít, ve kterém je vytištěn letopočet 1561, na žaludovém esu je lev se stuhou, ve které je jméno autora: Sigmund Beck, přední tlapou přidržuje lev štít.

(Viz Tabulka č. 20) Hrací karty s inv. č. 186.309; 186.310; 186.311 tvoří další, i když poněkud malou sadu karet. Datované jsou do roku 1520/6, a jsou to tedy pravděpodobně nejstarší karty u nás. Bohužel jsou to celkem jen tři karty typu ansbacher pocházející z Německa. Karty jsou jemně kolorované červenou barvou. Na dobu vzniku je jejich provedení detailní a precizní. Pravděpodobně si tyto karty objednal bohatý šlechtic.

Karty jsou značně poškozeny červotočem a odřeninami, a je tedy velmi těžké popsat celé výjevy na kartách. Na první kartě vidíme sedícího muže na trůně s korunou na hlavě. Draperie je složitá a propracovaná. Druhá karta je žaludové eso, na kterém je vyobrazen sedící lev, který pravou tlapou přidržuje štít a levou drží stuhu, která jde přes celou kartu. Na stuze je jméno autora: Sigmundt Beck. Na třetí kartě je zobrazen sedící muž na křesle oděný v honosný šat, vedle hlavy po jeho levici je spodní část kule – kulový král.

(Viz Tabulka č. 21) Hrací karty s inv. č. 186.312; 186.326; 186.327; 186.328; 186.329; 186.337; 186.338; 186.339; 186.340; 186.341; 186.355; 186.356; 186.315; 186.316; 333; 186.334; 186.335; 186.336; 186.342; 186.343; 186.344; 186.350; 186.351; 186.358; 186.317; 186.318; 186.319; 186.320; 186.321; 186.330; 186.330; 186.331; 186.332; 186.345; 186.346; 186.347; 186.352; 186.313; 322; 186.314; 186.323; 186.324; 186.325; 186.348; 186.349; 186.353; 186.354; 186.407; 186.406; 186.357; 186.408; 186.365; 186.366; 186.415; 186.416; 186.420; 186.421; 186.422; 186.437; 186.444; 186.445; 186.359; 186.361; 186.362; 186.397; 186.428; 186.429; 186.413; 186.414; 186.417; 186.423; 186.424; 186.425; 186.360; 186.363; 186.364; 186.400; 186.399; 186.398; 186.409; 186.410; 186.418; 186.419; 186.434; 186.435; 186.405; 186.404; 186.403; 186.402; 186.401; 186.411; 186.412; 186.430; 186.426; 186.427; 186.440; 186.441;

186.446; 186.447; 186.448; 186.467; 186.468; 186.809–1; 186.431; 186.432; 186.433; 186.438; 186.449; 186.451; 186.454; 186.455; 186.456; 186.457; 186.458; 186.809 – 2; 186.436; 186.439; 186.450; 186.452; 186.453; 186.459; 186.560; 186.461; 186.462; 186.463; 186.464; 186.465; 186.809–3; 186.442; 186.443; 186.466; 186.809–4.

Tato tabulka ukazuje několik karet, které k sobě patří i nepatří. Je to soubor, kde není určeno, co k sobě patří. Celkově se jedná o listy datované do 16. století.

(Viz Tabulka č. 22) Hrací karty s inv. č. 186.469; 186.470; 186.471. Tyto karty získalo Národní muzeum do svých sbírek r. 1987 od antikvariátu v Praze 1 v Dlážděné ulici. Jde celkem o tři přetržené části archů, je možné, že patří k sobě. Jedná se o nekolorovaný dřevorez.

Arch s inv. č. 186.469 obsahuje barvy: srdcový svršek, žaludový svršek, listový král, kulová desítka, listová desítka, žaludové eso – s jednorožcem a ve stuze je datace 1565.

Arch s inv. č. 186.470 dochovala se jen velmi malá část, ze které se dá rozeznat snad jen žaludová pětka a žaludová desítka.

Arch s inv. č. 186.471 je větší. Karty jsou čtvercového tvaru – ansbacher. Jsou velmi podobné kartám z Olomoucké vědecké knihovny – podle kulového esa – šašek s rolničkami. Dále se dochovala srdcová osmička, srdcová devítka, srdcová pětka a kulová čtyřka.

Další hrací karty, převážně z 19. a 20. století jsou vyjmenované v literatuře Františka Svátka – Hrací Karty v Praze.

Závěr:

Je zajímavé, že se karty udržely až do 21. století, kdy hlavní slovo mají počítače, digitální fotografie, televize atd. I dnes najdeme téměř v každé domácnosti balíček hracích karet. Slouží k rozptýlení, hazardu i na ozdobu. Troufám si říci, že každý z nás umí hrát nějakou hru, ať je to kanasta, žolíky, jednadvacet nebo klasické prší. Nesnažíme se vymýšlet jiné barvy, a tak již po dlouhou dobu mají hrací karty stejný charakter a tvář. Proč jsou karty stále populární a proč si s nimi stále hrajeme, je otázka, na kterou je velmi těžké najít odpověď.

Postupným procházením různých seznamů, rejstříků a katalogů v našich knihovnách a archivech se mi přeci jen podařilo najít literaturu, ze které jsem mohla čerpat a vycházet. Mezi základní a výchozí literaturu patřila kniha např. od dr. Honla nebo Wintera. Jsou to knihy vydané do poloviny 20. století. Tito autoři a jejich knihy se staly výchozí pro dnešní spisovatele a zájemce o historii hracích karet, např. Osmata a Ravik. V naší zemi jsou také soukromí sběratele hracích karet a lidé, kteří se zajímají o hrací karty a jejich historii. Mezi ně patří například pan Štáhlavský.

Ve svém bádání v našich archivech, knihovnách a jiných sbírkách jsem byla příjemně překvapena. Literatury týkající se hracích karet je velmi málo, oproti tomu dochovaných sad hracích karet je více. Převážně to jsou karty německého druhu. Podařilo se mi prozkoumat a nafotografovat karty z našich předních a největších sbírek, ale určitě to nejsou všechny, pravděpodobně jich bude mnohem víc. Sbírkou soukromých sběratelů mohou čítat mnohem více sad, a proto je velmi těžké odhadnout, kolik by se jich u nás mohlo vyskytovat.

Svou prací jsem se snažila upozornit na historii tohoto druhu zábavy. Ovšem na otázku, kterou jsem položila svému dědečkovi: „Jak je vlastně hraní karet staré?“ jsem se zatím odpověď nedozvěděla. Děda mi tenkrát řekl, že jak je staré lidstvo, tak je stará hra v karty – a asi měl pravdu.

Seznam použité literatury:

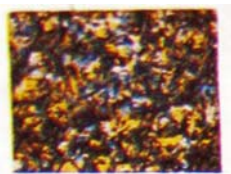
- HÁJKOVÁ, Michaela. Homo ludens Pragensia, Příspěvek k dějinám karetní hry v pozdně středověkých a raně novověkých Čechách. Archeologické rozhledy 1997/1. ročník 149
- HERMANN, Ignát. Před 50 lety, drobné vzpomínky na minulost. Praha 1925
- HONL, Ivan. Z minulosti karetních her v Čechách. Praha 1947
- JANDOUREK, Jan. Česká mozaika. National Geographic, podzim 2009
- KAŠÁKOVÁ, Eva. Bakalářská práce – Hrací karty, historie a současná produkce. Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně 2005/2006
- KNEIDL, Pravoslav. Česká lidová grafika v ilustracích novin, letáků a písniček. Praha 1983
- MÍKA, Zdeněk. Zábava a slavnosti staré Prahy. Praha 2008
- OSMATA, Vojtěch. SLAVOMÍR, Ravik. Velká kniha karetních her. Praha 2000
- , Hráči-karty-karetní hry, Praha 1969
- , Karty, hráči, karetní hry, Praha 2005
- Ottův slovník naučný, Paseka, Praha 1998
- SVÁTEK, František. Hrací karty v Praze: Karty a kartáři v Praze 16.–20. století,. Praha, 1989
- ŠTÁHLAVSKÝ, Zdeněk. Hrací karty z druhé strany. Praha 1989
- TEYSSLER, KOTYŠKA. Technický slovník naučný, díl VI. Praha 1931
- WINTER, Zikmund. Řemeslnictvo a živnosti XVI. věků v Čechách, Praha 1909
- , Dějiny řemesel a obchodu v Čechách v 14. a 15. století
- ZÍBRT, Čeněk. Z her a zábav staročeských, 1889
- National Geographic, prosinec 2009, článek Česká mozaika, str. 28–32
- www.manuscriptorium.com – Statuta brevia Arnesti Archiepiscopis Pragensia
- <http://www.piatnik.cz/content/cz/cz/unternehmen/ferdpia.php>

Přílohy:

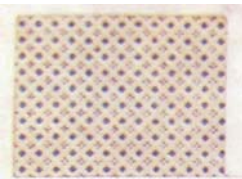
Seznam příloh:

- Obr. 1) Rub karet – ukázka laciných karet
- Obr. 2) Rub karet – ukázka tisku dřevorytem
- Obr. 3) Rub karet – 18.–19. století – bodový vzor
- Obr. 4) Rub karet – 19.století – tapetový vzor
- Obr. 5) Rub karet – 19. století – tapetový vzor
- Obr. 6) Rub karet – 19. století – tapetový vzor
- Obr. 7) Rub karet – 19. století – tapetový vzor
- Obr. 8) Rub karet – 19. století – tapetový vzor
- Obr. 9) Rub karet – po roce 1880 – turecký motiv
- Obr. 10) Rub karet – 1880 – vídeňský blesk
- Obr. 11) Rub karet – po roce 1890 – vývoj blesku – přechod na kulaté rohy
- Obr. 12) Rub karet – poč. 20. století – károvaný revers
- Obr. 13) Rub karet – po roce 1908
- Obr. 14) Rub karet – 1893 – Alšovy karty, Ritterova dílna
- Obr. 15) Rub karet – Česká grafická unie
- Obr. 16) Rub karet – Piatnikova filiálka na Vinohradech
- Obr. 17) Rub karet – libeňská firma Miracle
- Obr. 18) Rub karet – 1950 – Piatnik a synové, Praha n. p.
- Obr. 19) Stuttgardské hrací karty
- Obr. 20) Karty Mistra hracích karet
- Obr. 21) Konrád Witz Basilej 1440–45
- Obr. 22) Arnoštova statuta
- Obr. 23) Ritterovy-Alšovy hrací karty
- Obr. 24) Reklamní plakát kartářské dílny Václava Klognera, Praha 1, Celená ulice 8, konec 19. století
- Obr. 25) Rothmiller – karty francouzského typu, rakouský a český tarok, na trumfových listech výjevy z bitvy u Aspern a Esslingenu a vjezdu Napoleona do Vídně, Praha 1810, kolorovaný mědiryt
- Obr. 26) Kolín – značka karet Obchodních továren Kolín (OTK)

Text 1) – Fond: Cirkuláře a vyhlášky:

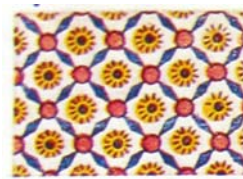
1)
Ukázka laciných karet

2)
Ukázka tisku dřevorytem

3)
18.-19. století –
Bodový vzor

4)
19. století –
tapetový vzor

5)
19. století –
tapetový vzor

6)
19. století –
tapetový vzor

7)
19. století –
tapetový vzor

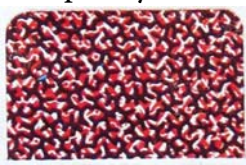
8)
19. století –
tapetový vzor

9)
Po roce 1880 –
turecký motiv

10)
1880 – vídeňský
blesk

11)
Po roce 1890 –
vývoj blesku –
přechod na kulaté
rohy

12)
Poč. 20. století –
károvaný revers

13)
Po roce 1908

14)
1893 – Alšovy
karty, Ritterova
dílna

15)
Česká grafická unie

16)
Piatnikova filiálka
na Vinohradech

17)
Libeňská firma
Miracle

18)
1950 – Piatnik a
synové, Praha n.p.

Obr. 19 – Stuttgardské hrací karty

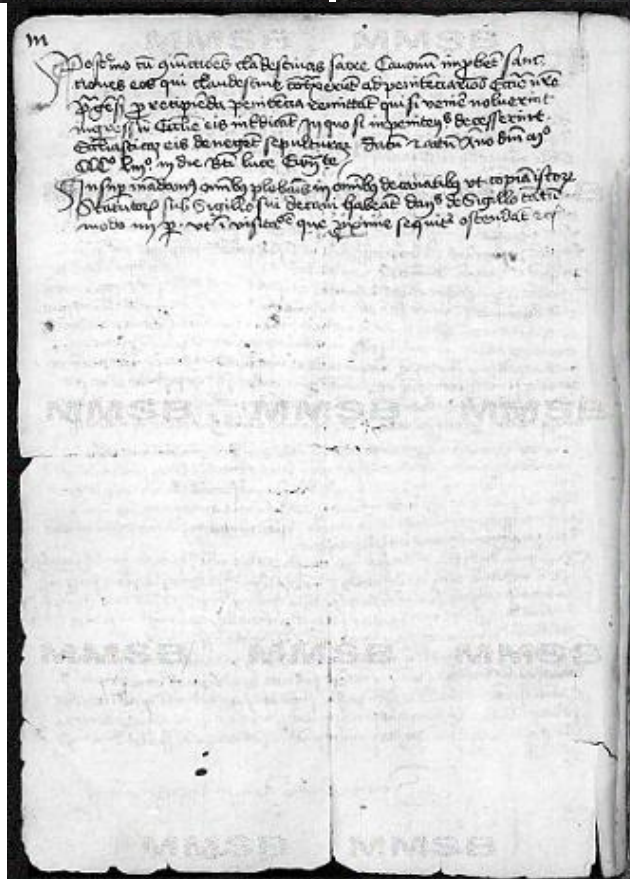
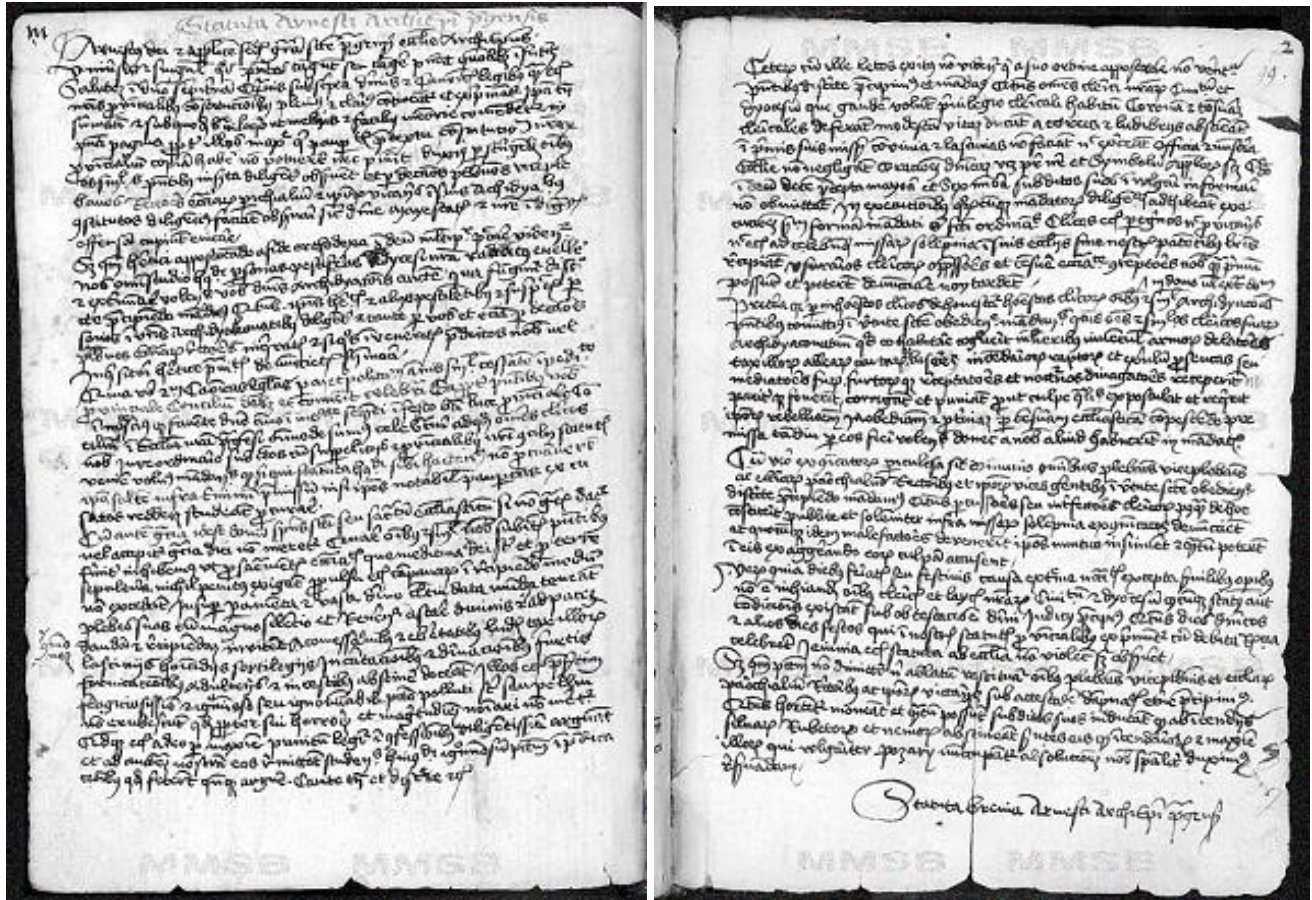
Obr. 20 – Karty Mistra hracích karet

Obr. 21 – Konrád Witz Basilej 1440–45

Obr. 22 – Arnoštova statuta

Obr. 23) – Ritterovy-Alšovy hrací karty

Obr. 24) – Reklamní plakát kartářské dílny Václava Klognera, Praha 1, Celetná ulice
8, konec 19. století

Obr. 25) – Rothmiller – karty francouzského typu, rakouský a český tarok, na trumfových listech výjevy z bitvy u Aspern a Esslingenu a vjezdu Napoleona do

Vídně, Praha 1810, kolorovaný mědiryt

Obr. 26) – Kolín – značka karet Obchodních továren Kolín (OTK)

Text 1 – Fond: Cirkuláře a vyhlášky:

Inv. č:		
1331	2. 11. 1790	Nariadení gubernia o dvorním clu na tyrolské karty a tyrolské a kuřácké potřeby
1494	7. 7. 1792	Nariadení gubernia o povinnosti kolkovat i dětské karty
1723	21. 4. 1796	Nariadení gubernia o zařazení karetní hry cvik mezi zakázané
2263	17. 7. 1807	Cirkulář gubernia o stanovení lhůty 3 měsíců k bezplatnému kolkování karet opatřených starými kolký
2940	8. 5. 1818	Cirkulární vyhlášení gubernia a předpisu pro dovoz hracích karet do Lombardska a Benátska.
4478	6. 5. 1840	Cirkulární nariadení gubernia o zařazení karetní hry zvané Zapparln mezi zakázané
215	1768	Oznámení pro veřejnost, že od 1. 1. 1768 musí každý malíř karet označovat své výrobky svým jménem nebo znamením
516	30. 1. 1784	Zpráva pro veřejnost o povolení obchodu s kartami malířům karet
781	5. 3. 1787	Řád pro malíře karet a jejich tovaryše
78	12. 3. 1750	Ustanovení Franze Antonio Gerardiho inspektorem karet
963	1787	Zákaz hry firnis
	1789	Zákaz hry „pod hromádky“
1516	26. 10. 1792	Zákaz hazardních her pro služebnou čeleď a řemeslnické tovaryše
1691	1795	Zákaz hazardních her pro služebnou čeleď a řemeslnické tovaryše
2042	1803	Znovuzveřejnění předpisu proti hazardním hrám
1090		Nariadení gubernia o zákazu všech her na tržištích, při nichž výhra závisí na štěstí
2905	1817	Předpis o hazardních hrách

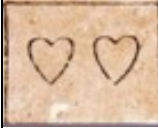
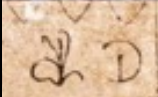

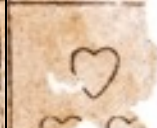

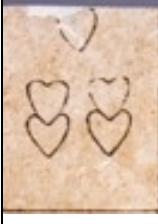

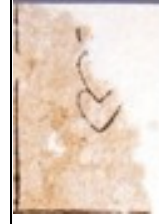

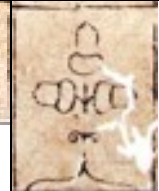

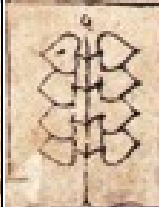

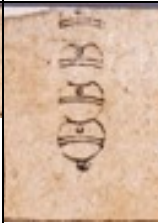
Fond: Stará manipulace

3278	S 160/1-6	Herny, karetní a jiné hry. 1 – povolení herny v Praze 1584–1629; 2 – zákazy hazardních her 1592–1746; 3 – potrestání Filipa Adolfa hr. Matternich pro zakázání hry a sekvestrance panství Kynžvart 1722–1724; 4 – herní karetní daň 1747–1748
3232	S114/11-31	31 – karbaník Jan Pleskač 1563
2681	P106/C6	Jan Clerex, malostranský měšťan, výroba hracích karet

Seznam tabulek:

- Tabulka č. 1 : Dochované karty - Olomouc před 1565 - Inv.č. 15.258
- Tabulka č. 2 Dochované karty - Opavské muzeum 1547 – Inv. č. U1174 - U1179
- Tabulka č. 3 Dochované karty - Národní archiv Praha – Bez inventárního čísla
- Tabulka č. 4 Dochované karty - Národní knihovna – Inv.č. Sz 48 a
- Tabulka č. 5 Dochované karty - Národní knihovna – Inv.č. Sz 49
- Tabulka č. 6 Dochované karty - Hrad Karlštejn Inv. č.: KA 4588; KA 4585; KA4586; KA4589; KA4587; KA4583; KA4584
- Tabulka č. 7 Dochované karty - Knihovna strahovského kláštera 1570 Inv. č. 643/zl.
- Tabulka č. 8 Dochované karty - Knihovna strahovského kláštera 15?? Inv. č. 708/zl.
- Tabulka č. 9 Dochované karty - Knihovna strahovského kláštera 1584 Inv. č. 708/zl.
- Tabulka č. 10 Dochované karty - Archiv pražského hradu – 1606, 1616 Inv. č. 3
- Tabulka č. 11 Dochované karty - Národní technická knihovna – 1565 - Inv. č. B
- Tabulka č. 12 Dochované karty - Muzeum hlavního města Prahy Inv. č. 787
- Tabulka č. 13 Dochované karty - Muzeum hlavního města Prahy – Inv. č. 81.548
- Tabulka č. 14 Dochované karty - Muzeum hlavního města Prahy - 16. století – Inv. č. 81.549
- Tabulka č. 15 Dochované karty - Muzeum hlavního města Prahy - 16. století – Inv. č. 81.550
- Tabulka č. 16 Dochované karty - Archeologický ústav pražského hradu – 16. – 18. století
- Tabulka č. 17 Dochované karty - Národní muzeum – Inv. č. 186.923
- Tabulka č. 18 Dochované karty - Národní muzeum – Inv. č. 186. 924
- Tabulka č. 19 Dochované karty - Národní muzeum
- Tabulka č. 20 Dochované karty - Národní muzeum - 1520
- Tabulka č. 21 Dochované karty - Národní muzeum
- Tabulka č. 22 Dochované karty - Národní muzeum

Tabulka č. 1 : Dochované karty - Olomouc před 1565 - Inv.č. 15.258

	eso	král	svršek	spodek	10	9	8	7	6	5	4	3
Srdce												
Žaludy												
Listy												
Kule												

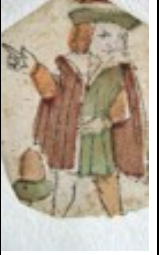

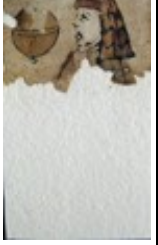

Tabulka č. 2 Dochované karty - Opavské muzeum 1547 – Inv. č. U1174 - U1179

	eso	král	svršek	spodek	jezdec	9	8	7	6	5	4	3
Srdce												
Žaludy												
Listy												
Kule												

Tabulka č. 3 Dochované karty - Národní archiv Praha - Bez inventárního čísla

	eso	král	svršek	spodek	10	9	8	7	6	5	4	3
Srdce												
Žaludy												
Listy												
Kule												

Tabulka č. 4 Dochované karty - Národní knihovna – Inv.č. Sz 48 a

	eso	král	svršek	spodek	10	9	8	7	6	5	4	3
Srdce												
Žaludy												
Listy												
Kule												

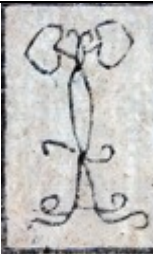

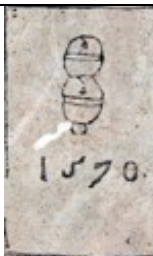

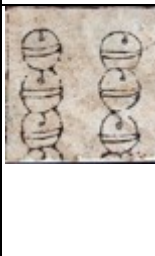

Tabulka č. 5 Dochované karty - Národní knihovna – Inv.č. Sz 49

	eso	král	svršek	spodek	10	9	8	7	6	5	4	3
Srdce												
Žaludy												
Listy												
Kule												

Tabulka č. 6 Dochované karty - Hrad Karlštejn Inv. č.: KA 4588; KA 4585; KA4586; KA4589; KA4587; KA4583; KA4584

	eso	svršek	10	9	?
Srdce		 KA 4588	 KA 4585		
Žaludy	 KA4586				 KA4589
Listy		 KA4587			 KA4583
Kule				 KA4584	

Tabulka č. 7 Dochované karty - Knihovna strahovského kláštera 1570 Inv. č. 643/zl.

	eso	král	svršek	spodek	10	9	8	7	6	5	4	3
Srdce												
Žaludy												
Listy												
Kule												

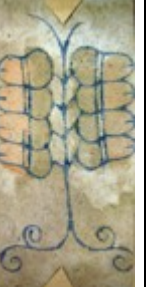

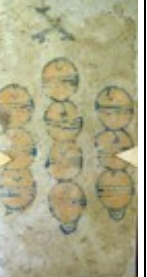

Tabulka č. 8 Dochované karty - Knihovna strahovského kláštera 15?? Inv. č. 708/zl.

	eso	král	svršek	spodek	10	9	8	7	6	5	4	3
Srdce												
Žaludy												
Listy												
Kule												

Tabulka č. 9 Dochované karty - Knihovna strahovského kláštera 1584 Inv. č. 708/zl.

	eso	král	svršek	spodek	10	9	8	7	6	5	4	3
Srdce												
Žaludy												
Listy												
Kule												

Tabulka č. 10 Dochované karty - Archiv pražského hradu - 1606, 1616 - Inv. č. 3

	eso	král	svršek	spodek	10	9	8	7	6	5	4	3
Srdce												
Žaludy												
Listy												
Kule												

Tabulka č. 12 Dochované karty - Muzeum hlavního města Prahy Inv. č. 787

Tabulka č. 13 Dochované karty - Muzeum hlavního města Prahy - Inv. č. 81.548

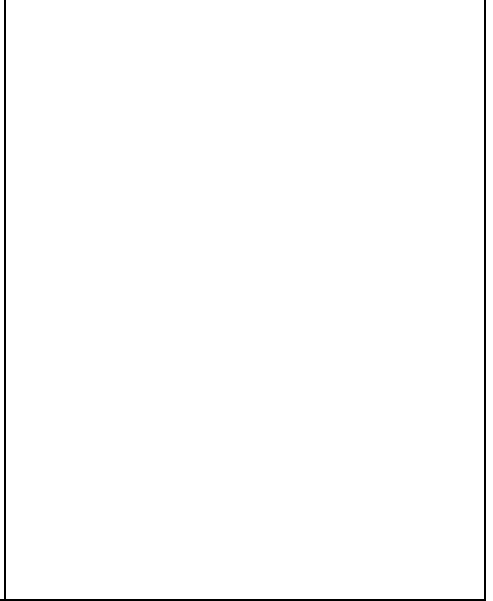
	eso	král	svršek	spodek	10	9	8	7	6	5	4	3
Srdce												
Žaludy												
Listy												
Kule												

Tabulka č. 14 Dochované karty - Muzeum hlavního města Prahy 16. století - Inv. č. 81.549

Tabulka č. 15 Dochované karty - Muzeum hlavního města Prahy 16. století - Inv. č. 81.550

Tabulka č. 16 Dochované karty - Archeologický ústav pražského hradu - 16. - 18. století

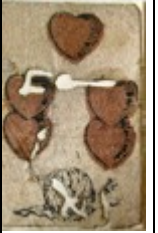

Tabulka č. 17 Dochované karty - Národní muzeum – Inv. č. 186.923

	eso	král	svršek	spodek	10	9	8	7	6	5	4	3
Srdce												
Žaludy												
Listy												
Kule												

Tabulka č. 18 Dochované karty - Národní muzeum – Inv. č. 186. 924

Tabulka č. 19 Dochované karty - Národní muzeum

	eso	král	svršek	spodek	10	9	8	7	6	5	4	3
Srdce	 186.392	 186.391		 186.390	 186.396	 186.395	 186.389			 186.388		
Žaludy	 186.373	 186,372	 186.371	 186.370		 186. 369		 186.368	 186.367			
Listy	 186.380	 186.379			 186.378		 186.377		 186.376	 186.375		 186.374
Kule	 186.387	 186.386	 186.385			 186.394	 186.393		 186.384	 186.383	 186.382	 186.381

Tabulka č. 20 Dochované karty - Národní muzeum - 1520

186.309

186.310

186.311

Lukas Cransach
1472 - 1553
malir - lesar

Jako syn Lukasa C. d. J.
tiskar malir 1515 - 86
vše starostvi ve
Weimaru

H2-186 310

Tabulka č. 21 Dochované karty - Národní muzeum

Srdce												
	186.312	186.326	186.327	186.328	186.329	186.337	186.338	186.339	186.340	186.341	186.355	186.356
Žaludy												
	186.315	186.316	186.333	186.334	186.335	186.336	186.342	186.343	186.344	186.350	186.351	186.358
Listy												
	186.317	186.318	186.319	186.320	186.321	186.330	186.331	186.332	186.345	186.346	186.347	186.352
Kule												
	186.313	186.314	186.322	186.323	186.324	186.325	186.348	186.349	186.353	186.354	186.407	186.406

Srdce												
	186.357	186.408	186.365	186.366	186.415	186.416	186.420	186.421	186.422	186.437	186.444	186.445
Žaludy												
	186.359	186.361	186.362	186.397	186.428	186.429	186.413	186.414	186.417	186.423	186.424	186.425
Listy												
	186.360	186.363	186.364	186.400	186.399	186.398	186.409	186.410	186.418	186.419	186.434	186.435
Kule												
	186.405	186.404	186.403	186.402	186.401	186.411	186.412	186.430	186.426	186.427	186.440	186.441

Srdce	 186.446	 186.447	 186.448	 186.467	 186.468	 186.809-1						
Žaludy	 186.431	 186.432	 186.433	 186.438	 186.449	 186.451	 186.454	 186.455	 186.456	 186.457	 186.458	 186.809-2
Listy	 186.436	 186.439	 186.450	 186.452	 186.453	 186.459	 186,560	 186.461	 186.462	 186.463	 186.464	 186.456
Kule	 186.442	 186.443	 186.466	 186.809-4								 186.809-3

Tabulka č. 22 Dochované karty - Národní muzeum

186.469

186.470

186.471